

A Bessenyő nemzet különféle neveiről. (*A magyar Akadémia 1859. jan. 10-ki ülésén tartott értekezés.*)

Az arany forintról általában és különösen a magyarról (A magyar Akadémia 1859. mart. 7-iki ülésében tartott értekezés.) A két utóbbi nem jelent meg.

1861.

Kelenföldi pogány sírok öt rajzzal. (*Archaeologiai közlemények. Pest, 1862. 8-r. II. kötetben 27—47.*)

Nyitra-Ivánka területén (1860—1.) kisántott Byzanti zománczok a XI. századból, két rajzzal. (*Ugyanott 65—78.*) és külön lenyomatban is.

Az ujonnan megbírált magyarországi Crony nemzetség négy okiratának időszámítása. Pest, 1861. 8 r. 32 lap.

1862.

Erdély Érmei kép atlaszszal. Pest, 1862. n. 4-r.

1864.

Tétényi római sírok. (*Archaeologiai Közlemények IV. köt. 11—14 lap.*)

1865.

Kiadatlan magyar érmek az Árpádok kor-zakából. Két közlemény. (*Archaeologiai Közlemények. V. köt. 3—11. és 138—144.*)

1868.

Archaeologiai vázlat régi tárezájából. *Archaeologiai Közlemények VII. 54—60.*

1870.

Hervoja Spalatói herceg és érmei. (*Archaeologiai közlemények VIII. köt. 50.*)

Pilini pogány sírok. (*Ugyanott 73.*)

Robert Károly (1308—1342.) király 1355. évi érmelési szerződése. *Ugyanott 154.*

Eperjes megszállási pénzei. *Archaeologiai Közlöny II. köt. 205.*

A

SZÉKELYEK ALAPSZERZŐDÉSE

VAGYIS

A SZÉKELY KRÓNIKÁNAK

E SZERZŐDÉST TARTALMAZÓ PONTJAI.

(SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS.)

BALÁSSY FERENCZ.

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1873. april 7-iki ülésén.)

BUDAPEST, 1873.

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(Molnár és Hoffmann.)

A SZÉKELYEK ALAPSZERZŐDÉSE

vagyis

a székely krónikának e szerződést tartalmazó pontjai.¹⁾

I.

A szerződés előzménye s krónikánknak arra vonatkozó részletei.

A székelyek, kik e nép ezer éves hagyománya s e hagyományról egyhangulag tanuskodó régi írónk előadása sze-

¹⁾ A székely krónikát nagy-ajtai Kovács István a *Nemzeti Társalkodó* 1833-ik, de különösen Szabó Károly az *Új Magyar Múzeum* 1854-ik folyamában tudományos készültséggel tárgyalta s annak hitelességét oly alaposan vitatta, hogy nagyrészen az ő érdeme, hogy azt ma már a hazai történetirodalom kellőleg méltányolja s arra, mint kútfőre, hivatkozik. Azonban némely részletek az ő figyelmét is kikerülték és némely homályos és nehezen érthető helyek és kitételek és nem a magok helyén álló töredékek néhol őt is tévedésbe vitték, a mi igen könnyen megeshetik ily hézagos és töredékekből álló munka tárgyalásánál. Az ily homályos és nehezebben érthető helyek és kitételek bővebb felvilágosításra s az azokra vonatkozó hibás értelmezések vagy tévedések megigazításra várnak; de különben is haladván a hazai történetirodalom, mindig újabb források- s adatokat fedez fel, melyekből a krónika tartalma is újabb felvilágosítást nyerhet; azért a hazai történelem érdekében nem leendő szükségtelen e krónikának újabb védelme, melyből az értekező e cikket közli. (E krónika, mely csak tíz lapra terjed, *A nénes székely nemzet constitúciói* s at. Pest 1818 című gyűjtemény végén 276—295 lap van közölve, s az idézetekről rövidség végett nem tartom szükségesnek a lapokra hivatkozni, a kik azt tanulmányozzák, úgyis rá találják az idézetekre.)

rint a húnok *maradékai*, *Etele halála* s a hún birodalom bukása után a mai Erdély keleti részeibe vonulván, ott megtelepedtek és fentartották függetlenségüket s ősi szokásaikat a magyarok bejöveteléig egy közakarattal választott főigazgató — rector — alatt, ki *főrabonbán*-nak neveztetett é *Budvár*-ban (Buda várában) székelt, mely vár a mai *Székely-Udvarhely* szomszédságában egy magas bérezen feküdt, mely bérez régi váráról ma is *Budvár*-nak neveztetik. Ezen főnök személyében vagy hivatalában egyesítve volt a fővezéri, főpapi, és főbirói méltóság, s alatta bizonyos fokozat szerint állottak a nemzet többi nagyobb és kisebb hadi és polgári tisztjei és birái: *a nagyobb és kisebb gyűlák, nagyobb és kisebb rabonbánok, harkázok, és századosok*. Ezen tisztí személyzetnek — mint egymásnak alárendelt és egymástól függő közegeknek — segítségével igazgatta a főrabonbán a nemzetet s intézte annak hadi, polgári, és vallási ügyeit. Azonban a nagyobb ügyek és fontosabb kérdések eldöntése végett gyűlések hirdettettek, melyek a főrabonbán székhelyén vagyis az említett vár alatti térségen tartattak, s melyeken mindenki megjelenni tartozott. E gyűléseken hozott határozatok vagy törvények a főrabonbán áldozatával szentesítették és, mint a nép vagy közönség parancsai — *praecepta communitatis* —, hirdettettek ki. A nemzet ellen elkövetett merényletek s nagyobb törvényszegések is ily gyűlések s áldozatok alkalmával büntettettek.

Ezen szabad polgári szerkezet mellett fentartották a székelyek ősi szabadságuk- és szokásaikat a magyarok bejöveteléig, kiket, mielőtt Pannoniába bejöttek volna, *Zandirham*, a székelyek akkori főrabonbánja, egy elejükbe küldött követség által fogadott. Ezt a Székely Krónika ezen szavakkal említi: „... hoc enim tempore (quo Zandirham Rabonbani fungeretur dignitate) Gens Hunnorum altero Duce Arpad, filio Almos, adveniens, missis legatis, Zandirham eandemque nobilitate pollentem Gentem . . . excepit.“

Krónikánknak ezen pontját, mely a szövegben a szerződés előadását és tartalmát közvetlenül megelőzvé, azzal szoros összefüggésben áll, egyhangulag igazolják régibb történetíróink, kik világosan írják, hogy a székelyek, midőn a

magyarok jövetelének hírére meghallották, Ruthenia vagy Oroszország széleig elejükbe mentek. Különösen így ír ide vonatkozólag Kézai Simon: „Isti enim Zaculi (így nevezi a székelyeket) Hunnorum sunt residui, qui dum Hungaros in Pannoniam iterato cognoverunt remeasse, redeuntibus in Ruthenie finibus occurrerunt.“¹⁾ Budai krónikásunk: „... isti enim Siculi Hunnorum sunt residui, usque ad alium Hungarorum adventum, in campo prefato commorantes: dum enim Hungaros iterato in Pannoniam redire cognovissent, in Rutheniam eis occurrerunt.“²⁾ Turóczy János: „Hi (Siculi) etiam postea in gentem non modicam exerescentes, Hungaris, rursus de Scythia in Pannoniam venientibus, cum de illorum adventu rumor ad eosdem delatus fuisset, magno cum gaudio in Rutheniam occurrerunt.“³⁾ Bonfin: „Quin etiam, vt aiunt, quum Vnnos, quos deinde Vngaros appellavimus, Pannonias repetere accepissent, habito delectu, eis in Ruteniam . . . occurrere.“⁴⁾ Wrancsics Antal: „Longo postea temporum tractu, redeuntibus iterum Hunnis ex Scythia, qui cum Chaba discesserant in magnum numerum aucti, ita et ii (Siculi) in Sicilia late jam propagati, illis usque in Russiam, utpote communem patriam recuperaturis, occurrerunt.“⁵⁾

Íróinknak ezen előadása nemcsak krónikánk felhozott pontját igazolja, hanem egyszersmind azt is mutatja, hogy krónikánknak ezen pontja más kútforrásból van merítve, mint íróink idézett előadása; mert ha azt ezzel összevetjük, e kettő között nemcsak a kitételekben, hanem a dolog lényegére nézve is oly feltűnő eltérésekre akadunk, melyek más kútforrásokra utalnak. Ugyanis:

a) íróink világosan említik, hogy a székelyek a magyaroknak *Rutheniáig* vagy *Ruthenia széleig* mentek elejükbe „in Rutheniam, in Ruthenie finibus occurrerunt.“ Mely meghatározó részlet vagy földirati jelzés a krónika felhozott pont-

¹⁾ *Gesta Hunnorum et Hungarorum*. I. 4-ik feje. Endlichernél *Res. Hungar. Monumenta Arpadiana*. 100. l.

²⁾ *Chronicon Budense*. Budae 1838. 31 l.

³⁾ *Chronica Hungarorum*. I. 24-ik feje.

⁴⁾ *Decad. Res. Ungaricar. Hanoviae*. 1606. 107. l.

⁵⁾ Kovachich. *Scriptor. Res. Hung. Minor*. 1798. II. köt. 107. l.

jából hiányzik, s az ide vonatkozólag csak annyit mond, hogy a főrabonban követeket küldvén a magyarok eleibe, őket e követség által fogadta; de hogy meddig mentek e követek és hol találkoztak a magyarokkal, azt elhallgatja. Ha krónikásunk ezen írók előadásából compilálta volna a felhozott pontot, hogy az annál részletesebb legyen és minden e részben felemlithető körülményre kiterjedjen, abból az érintett földirati meghatározást vagy tájékozást ki nem hagyja vala; sőt ellenkezőleg világosan megemlítette volna: hogy meddig mentek a székely követek és hol találkoztak a magyarokkal össze. Ellenben:

b) krónikánk alább egy oly ide vonatkozó földirati tájékozást vagy részletet említ, mely egyenesen ellenkezik íróink idézett előadásának folytatásával. Ugyanis krónikánk alább, mintán az Árpádtól átvett szerződés pontjait elősorolta s az azok szentesítésére tartott áldozatot vagy vérszerződést megemlítette volna, folytatólag azt mondja, hogy ezek után Árpád felment Munkács földére. „Quibus gestis, ascendit Terram Munkács.“ S így krónikánk állítása szerint Árpád Munkácsnál jött be Pannoniába; holott említett íróink felhozott előadásaik folytatásában világosan s egyhangulag azt írják, hogy a magyarok előbb Erdélyt foglalták el s ott megtelepedvén, várakat építettek és csak azután hódították meg Pannoniát. E szerint krónikásunk e pontot már csak azért sem compilálhatta említett íróink előadásából, mivel krónikánknak e pontra vonatkozó adata, miszerint Árpád Munkács felől jött Pannoniába, egyenesen ellenkezik említett íróink előadásával, kik a magyarokat Erdélyen keresztül vezeték Pannoniába, kivéve Kézait, ki *Kióv* és *Ung* felé vezeték be őket.

c) Krónikánk abban is eltér említett íróinktól, hogy midőn ezek csak általánosságban írják a székelyekről, hogy *elejökbe mentek a magyaroknak*: akkor krónikánk határozottabb alakban, ünnepeyesebb színben, és nagyobb precisióval említ meg a dolgot: hogy t. i. a főrabonban *követeket küldött e nemes nemzet fogadására*. „Missis legatis, eandem nobilitate pollentem gentem exceptit.“ Krónikánk előadását e részben csak Bonfin közelíti meg, ki azt írja, hogy a székelyek kül-

döttséget választván — habito delectu — mentek a magyarok eleibe.

Továbbá egyedül Névtelen jegyzőnk irván le a magyarok alapszerződését, melyre a székelyeknek itt tárgyalandó szerződése is vonatkozik, azokra nézve, miket krónikánk e szerződéssel összefüggőleg felemlit, ez írónk lehetne legilletékesebb tanu vagy forrás. Azonban Névtelen jegyzőnk, e szerződés körülményeit illetőleg, csak annyiban egyezik krónikánkkal, hogy valamint krónikánk, úgy ő is Munkács felé vezeték be Árpádot Pannoniába; de a szerződésnek itt tárgyalt előzményét vagyis a székelyeknek a magyarokkal való találkozását illetőleg egészen ellenkezik krónikánknak ide vonatkozó előadásával; mert nemcsak sehol sem említék, hogy a székelyek a magyaroknak elejökbe mentek vagy velök találkoztak volna, mielőtt azok Pannoniába bejöttek; sőt krónikánk előadásával ellenkezőleg a székelyeket csak későbbben, Biharban hozza össze a magyarokkal, mikor azok már az ország nagy részét elfoglalván, Mén-Marót ellen indultak, így irván ide vonatkozólag: „... et omnes Siculi, qui primo erant populi Athile regis, audita fama Usubuu obuiam pacifici uenerunt, et sua sponte filios suos cum diuersis muneribus in obsides dederunt, et ante exercitum Usubuu in prima acie contra Menumorout pugnare ceperunt. etc.“¹⁾ És habár a székelyeknek itt említett megjelenése is feltételezni látszik egy korábbi találkozást vagy értekezést a magyarokkal; mert ők magoktól, minden előre megalapított hadi terv vagy értekezés nélkül, nem igen jelentek volna meg a magyarok táborában; mindamellett, mivel ezt Névtelen jegyzőnk sehol sem érinti, sőt a székelyeknek a magyarokkal való találkozását legelőször csak itt említék: ezen írónk felhozott pontja ellenkezik krónikánknak itt tárgyalt előadásával, miszerint a székelyek sokkal korábban találkoztak a magyarokkal, még mikor azok Munkács felé vonultak. Azután krónikánk Árpádot, még mielőtt Munkács földére felment volna, vezérnek nevezi és pedig oly vezérnek, ki fő hatalommal (suprema potestas)

¹⁾ *De Gestis Hungaror.* 50. fejt. Endlichernél *Rev. Hungaricar. Monumenta Arpadiana.* 46. l.

volt felruházva. Mig ellenben Névtelen jegyzőnk előadása szerint Álmos Árpádot csak Pannonia szélén vagyis Ung várának bevétele után tette vezérré és parancsolóvá. Ezen részletek s eltérések világosan mutatják, hogy krónikánknak itt tárgyalt pontja, mely a szerződés előzményét érinti s azzal szoros összefüggésben áll, más kútforrásból van merítve, mint akár előbb említett írónknak, akár Névtelen jegyzőnknek érintett előadása.

Midőn a székely követek, krónikánk tárgyalt pontja szerint, Árpáddal találkoztak, átvették tőle a magyarok alapszerződésének pontjait, vagy, mint a krónika nevezi, hat köre vésett törvényeit, melyeket azután a főrabonban nemzeti gyűlés s áldozat szertartásai között felolvasott s a nemzet régi szokásai- s intézményeihez módosított. Mit a krónika a már tárgyalt pont után folytatólag s azzal összefüggőleg eképen ad elő: „*expositisque Legibus sculptis in Lapidibus Hat kö-vér, celebratoque more Rabonbani in arce Bouda Sacrificio, sequentes Leges ex lapidibus perlegens, adplicuit Genti suae.*“

Itt ismét oly részleteket és pedig érdekes részleteket említ a krónika, melyekről Névtelen jegyzőnk a magyarok alapszerződését tartalmazó előadásában mélyen hallgat. Így:

a) azt mondja, hogy az Árpádtól átvett szerződési pontok vagy törvények *kőtáblákra* voltak vésvé vagy metszve. — *Legibus sculptis in Lapidibus.* — Alább is előfordul a krónikában egy pont, mely szerint Sz. István királynak a székelyekkel kötött egyessége vagyis ez egyesség értelmében a székely követeknek adott válasza szinte *márványra* vagy *kőtáblára* volt vésvé „*... reversis legatis, — így szól a krónika pontja — more profano, celebrato Sacrificio, Rabonban supremus exhibuit in Arce Responsum Generosi Regis exsculptum in marmore.*“

Krónikánk ezen pontjának indokolására felemlíthetni, hogy a keleti népek, különösen az izraeliták szinte *kőtáblákra* írták vagy vésték törvényeiket, amint azt az ó és új szövetség szent könyveinek több helyei bizonyítják.¹⁾ Innen ma-

¹⁾ Mózes II. könyve 24-ik fejt. 12 v. 32-ik fejt. 19 v. 34-ik fejt. 1. és 4. v. V. könyve 10-ik fejt. 1. v. *Királyok III.* könyve 8-ik fejt. 9. v. *Sz. Pál*

gyarázható a krónika felhozott pontja is: hogy t. i. őseink iskeleti nép lévén, a keletiek ezen szokását követték és törvényeiket szinte *kőtáblákra* vésték.

De van a *lapides* kifejezésnek mythologiai vagy ősvallási jelentése is, mely Kállay Ferencz észrevétele szerint a köemlékek és kőbálványok tiszteletére vonatkozik, minek nyomai feltalálhatók az ősvallásban. Ugyanis ezen írónk nyomozván a kötisztelet eredetét és terjedését, úgy találja, hogy a kövek, kőrakások, s oszlopok kezdetben csak emlékjelöltek voltak a nagyobb fontosságú történetek- frigykötések- és népgyűléseknek, hol törvényeket hoztak, fogadásokat tettek, s azokat esküvel szentesíték, vagy pedig csak határjelek valának, melyek a görög és római pogány időszakban *Terminus*, *Zeushorios* név alatt tiszteltettek; de későbbben amaz emlékkövek s oszlopok által jelzett vagy jelentett történeti személyek vagy tárgyak istenesítettvén s a népnek azokra vonatkozó tisztelete egyenesen és közvetlenül magokra az emlékkövekre s oszlopokra vitétvén át, azokból kőbálványok — idolumok — lettek, melyek alatt több népeknél különféle alakokban istenek vagy istennők tiszteltettek, minek többnyomait említi fel nevezett írónk, különösen a skótokról azt írja: hogy náluk a kövek mythologiai Arthur emlékezetére voltak felszentelve, melyeket a köznép sokáig tisztelt, és most is babonás hittel van azok felől. Canut tiltá meg törvény által a *kövek* és fák *tiszteletét*, mit előtte már a zsinatok is tilalmaztak, de e tilalmak a skótoknál nem igen foganatosítottak, mert ott a druidismus legtovább fennmaradt.¹⁾

Azonban nemesak más népeknél, hanem őseinknél is feltaláljuk a kötiszteletnek nyomait; mert régi történetírónk előadásaiból tudjuk, hogy a húnok megholt vezérek emlékére köszobrokat állítottak s azokat tiszteletben tartották. De különösen Sz. László király törvénye I. könyve 22-ik cikkében előforduló *lapides* kifejezés is oda utal, hogy a gyűlések helyén, hol őseink pogány szokás szerint áldoztak vagy igaz-

korintusiakhoz írt II. levele 3-ik fejt. 3. v. s a Zsidókhöz írt levele 9-ik fejt. 4. v.

¹⁾ *A Pogány Magyarok Vallása.* Pest 1861. 91 és 92. l.

ságot szolgáltatottak, *köemlékeknek* kellett lenniök, melyeknek tisztelete e törvény által tiltatott.

A kő tehát az *öscultus* tárgya vagy *symboluma* lévén, igen hihető, hogy a krónikában említett törvények azért véstettek kőtáblákra, hogy annál nagyobb sanctiót nyerjenek azon tisztelettől, melyet a nép az *ösvallás* fogalmai szerint a köveknek tulajdonított, s ezáltal a törvények tisztelete vagy kötelező ereje a vallás szentségével vagyis a népnek a kövek tiszteletére vonatkozó vallási hitével egyesíthessék, azonosíthassák. A krónika ezen kifejezését nevezett íróink is a kőbálványok tiszteletével hozza kapcsolatba s azt állítja, hogy ennek történelmi alappal kell bírnia.¹⁾ S így a krónika felhozott pontja a kőbálványoknak itten tárgyalt tisztelete s a Sz. László király törvényében előforduló *lapides* kifejezésnek arra vonatkozó történelmi és mythologiai jelentése által nemcsak felvilágosíttatik, hanem egyszersmind igazoltatik is.

b) A mi magát a *sculpturát* vagyis a törvényeknek *kőremetszését* vagy *vésését* illeti, mit a krónika itt említ: az ismét a székelyek régi írásmódjával, az úgy nevezett *rovással* hozható kapcsolatba. Ugyanis a székelyek az ő keleti írásmódjokat sokáig megtartván, régi *scythia* betűiket vagy jegyeiket nem papírosra vagy hártýára irták, hanem mesterségesen hegyes törrel hosszukás sima pálezákra vagy rövid fatáblákra rótták, fogalmaik- és gondolataikat kevés jeggyel fejezvé ki, s ezen *rovást* levél vagy üzenet helyett használták, amint ezt róluk régibb íróink nem a hagyomány, hanem saját tapasztalások után feljegyezték. Különösen Turóczy János így ír róluk: „Hi nondum Scythicis literis obliti, eisdem non encausti et papyri ministerio, sed in baculorum excisionis artificio dicarum ad instar utuntur.“²⁾ Bonfin: *Literas Scythicas habent, quas non in papyro scribunt, sed brevissimo ligno excidunt, paucis notis multa sensa comprehendunt*“.³⁾ Oláh Miklós: „Ad explicandam animi sui sententiam ac voluntatem quotidianam praeter usum papiri et atramenti

¹⁾ u. o. 93 l.

²⁾ *Chron. Hungaror.* I. r. 24-ik fej.

³⁾ *Decad. Rer. Ungaricar.* Hanoviae 1606. 107. l.

aut characteris aliarum linguarum, *notas quasdam bacillis ligneis incidunt, aliquid inter se significantes: quibus ita incisis, apud amicos ac vicinos vice nuncii epistolaeve utuntur.*“¹⁾ Ezen *rovás*, melylyel a székelyek azután is sokáig éltek, felvilágosítja s igazolja a krónika felhozott pontját, miszerint az Árpádtól átvett törvények kőtáblákra voltak *vésve* vagy *metszve*. És ha a székelyek, íróink felhozott állításai szerint, az említett írásmóddal vagy *rovással* még későbbben is sokáig éltek: igen hihető, hogy ezen írásmód vagy *rovás* a magyaroknál legalább a kereszténység behozataláig szokásban volt, s az ő szerződési pontjaik is kőtáblákra voltak *vésve*, habár Névtelen jegyzőnk azt nem említi is.

c) Mivel a törvények *kőtáblákra* voltak *vésve* és *vér szerződéssel* szentesítve: krónikánk e törvényeket saját szerű kitéttel, *kő-vér*-nek nevezi, a mi nem látszik egészen helyes vagy szabatos kitéttelnek. Zombori József ezen kitéttelben a másolók hibáját nyomozva vagy gyanítva, úgy vélekedik, hogy itt a *hat* *kő-vér* helyett *hat* *kő-törvényt* vagy *hat* *kövű törvényt* kell olvasni.²⁾ De ennél sokkal helyesebb Szabó Károly értelmezése vagy megigazítása, miszerint itt a *kő-vér* helyett *kő-szer-t* kell olvasni; mert — úgy mond — a *szer* gyökszó nyelvünkben eredetileg *törvényt* is jelentett, amint az nemesak az e gyökből képzett *szerződni* szavunk értelméből, hanem Névtelen jegyzőnknek a 40-ik fejezetben foglalt előadásából is kitetszik.³⁾ Szabó Károlynak ezen értelmezése vagy megigazítása szépen egyezik nemesak a *szer* szavunk régi jelentésével, hanem krónikánk szövegével is, amennyiben a szövegben e kitéttel a *lex* vagy *legibus* szó előzi meg, mit ezen értelmezés szerint *szer*-re magyarázhatni.

Legyen szabad ezen saját szerű kitéttel értelmezésére még egy véleményt kockáztatnom: miszerint abban a *vér szerződés* eszméje s a törvényszegőkre mondott *kemény büntetés* jelentése rejlik, azért nevezi t. i. krónikánk azon törvényt saját szerű kitéttel *kő-vér*-nek vagy helyesebben talán

¹⁾ *Hungaria et Attila.* Vindobonae 1763. 195. l.

²⁾ *Tud. Gyűjtemény.* 1835. III. füz. 12. l.

³⁾ *Új Magyar Múzeum.* 1854. II. köt. 399. l.

vér-kő-nek, mivel azok *vérszerződéssel* voltak szentesítve és mintegy *vérrel* voltak a kövekre írva, és *vére* ontatott a vétkesnek, ki azokat megszegte. Ugyanis mivel krónikánknak mindjárt a törvények elősorolása után következő pontja szerint a szerződő felek *vérüket* csesztvén a kehelybe, e *véritalból* részesültek, és egy másik alább olvasható pontja szerint pedig a törvények nem irással, hanem *emberi vérrel* — non atramento, sed sanguine humano — szentesítették; és mivel a magyarok szerződésének 4-ik pontja is világosan mondja: hogy a vétkesnek *vére ontassék*, mikép az ő *vérök omlott* azon esküben, melyet Álmosnak tettek: ama *véres* szertartás — vagy *vérszerződésnek* s az abban kimondott *véres* büntetésnek jelzés- vagy jellemzésére nevezhette krónikánk ama *kőre* metszett és *vérrel* szentesített törvényeket *kő-vér* vagy *vér-kő*-nek. Azt is megjegyezhetni, hogy a metonymia szóhasználatja szerint e kitételben az alany a foglalk helyett (subjectum pro adjuncto, continens pro re contenta) tételvén, itt a *kő* alatt értetnek azon törvények, melyeket a kőtáblák tartalmaztak. Különb is mivel a *kő*, melyre a törvények vésvé voltak, az ősvallás bálványai vagy symbolumai közé tartozott, amint azt főlebb említém, és mivel a *kőre* vésett törvények a vallás szertartásai között szentesítették: hihető, hogy mythologiai jelentéssel vagy érzéssel, mely a kötiszteletre s az ősvallás szertartásaira vonatkozik, nevezte krónikánk a *kőre* metszett és *vérrel* szentesített törvényeket *kő-vér*-nek. Azonban ez csak vélekedés vagy gyanítás, melyet nem akarok itt bővebben vitatni.

d) Krónikánk a felhozott pontban *hat* *vér-követ* vagy törvényt említ s ugyanannyit sorol elő a következő pontokban is: míg Névtelen jegyzőnk a magyarok szerződésére vonatkozólag csak öt pontot hoz fel. A miből némelyek azt következtetik, hogy Névtelen jegyzőnk a szerződési pontok egyikét, a hatodikat, elhallgatta, de ezen eltérést alább fogom nyomon követni.

e) Krónikánk a felhozott pontban azt mondja, hogy a főrabonban az Árpádtól átvett törvényeket *nemzetéhez alkalmaztatta*. Adplicuit genti suae. Tehát azokat a törvényeket nem fogadták el a székelyek egészen úgy, amint Árpádtól át-

vették, hanem módosították vagyis saját régiebb szokásaikhoz s intézményeikhez alakították. Alább is, a törvények elősorolása után, azt mondja a krónika, hogy azok felolvastatván, s *alkalmaztatván* vagy módosítottatván, szentesítették. Quibus perlectis et *adplicatis* etc. Szabó Károly itt az *adplicatis* kitétel *adplicatis*-ra változtatja s azt úgy magyarázza: hogy a székelyek ama törvényeket *applacidálták*, helyesléssel vagy *applausussal* fogadták.¹⁾ Holott itt az *adplicatis* kitétel ama módosítás vagy átalakítás kifejezésére használtatik, miszerint ama törvények a székelyek szokásai- s institúcióihoz alkalmaztattak, applicáltattak. És ezt jól meg kell jegyeznünk; mert innét lehet és kell magyarázni azon eltéréseket, melyek e két szerződéspontjai között feltűnnek, amint ezt alább fogjuk látni.

A szerződés ezen előzményei s a krónikának azok felvilágosítására felhozott pontjai vagy részletei után tárgyaljuk már a szerződési pontokat, hasonlítsuk össze azokat Névtelen jegyzőnknek a magyarok szerződését tartalmazó pontjaival és vizsgáljuk: mennyiben egyeznek és mennyiben térnek el azok egymástól, és honnan magyarázhatók s indokolhatók ezen eltérések?

II.

Az első pont.

Ut nemo, nisi de ejus²⁾ stirpe virili suprema potestate proficeretur in terra Pannon.

Senki Árpád férfi ágán kívül ne birjon főhatalommal Pannoniában vagyis egyedül Árpád férfi ágát illesse a főhatalom Magyarországon.

E pontra azt a megjegyzést teszi Zsombori József: hogy Pannon földje neve alatt Erdély is értetik a *Székelyföldön* kívül.³⁾ Mi által kétségkívül azt akarja jelenteni, hogy a

¹⁾ *Új Magyar Múzeum* 1854 II. 400. l.

²⁾ Itt Árpád értetik, ki felebb krónikánknak e pontot megelőző s ezzel kapcsolatban levő előadásában, mint a magyarok vezére, van említve.

³⁾ *Tud. Gyűjtemény*, 1835. III. füz. 12. l.

Székelyföld nem foglaltatván, a magyarok által meghódított Pannonia és közép Dácia vagyis Erdély területében, nem is állott Árpád főhatósága alatt. Mire Szabó Károly a következő észrevételt teszi: „Helyesen jegyzi meg Zsombori, hogy a *Terra Pannoniae* alatt e krónikában többször Erdély is értendő a *Székelyföldön* kívül; de ha valaki ebből azt következtetné, hogy Árpád főhatósága a Székelyföldre nem terjedt ki, tévedésben lenne, mint ez a negyedik pontból ki fog tűnni.“¹⁾ Mivel itt két egymással ellenkező nézettel találkozunk e pont értelmére nézve, hogy azt kellőleg értelmezhesük, nyomozzuk először ama viszonyt, mely a magyarok és székelyek között e szerződés folytán létre jött, vagyis tárgyaljuk ama történelmi és közjogi kérdést: hogy e szerződés által alárendeltettek-e a székelyek Árpádnak, vagy csak harez- és frigyársai voltak a magyaroknak?

Szabó Károly e pontot úgy magyarázza, hogy Árpádnak abban megalapított főhatósága a Székelyföldre is kiterjedt. Én pedig e pontnak *in terra Pannon* szavait úgy értem s akként értelmezem: hogy Árpád főhatósága csak a magyarok által meghódított vagy meghódítandó Pannon földre vonatkozott, és nem terjedt ki a Székelyföldre, mely úgy sem volt Árpád által meghódítva, s a székelyek ősi szabadságukban és függetlenségükben, a főrabonban hatósága alatt, tovább is megmaradván, nem állottak Árpád s az utána következett fejedelmek alatt, hanem inkább csak harez- és frigyársai voltak a magyaroknak Sz. István király idejéig, és csak e király alatt csatlakoztak szorosabban a magyar koronához s adták magokat annak hatósága alá. Ezen pont felbozott szavainak értelmezéséből folyó nézetünket osztják s igazolják több tróink és tudósaink, kik világosan írják, hogy a székelyek csak Sz. István király alatt, midőn a Gyula vezéren nyert győzelem folytán Erdély szorosabban Magyarországhoz kapcsolótott, jöttek a magyar korona hatósága alá, és azelőtt nem állottak a fejedelmek vagy erdélyi vezérek alatt, hanem inkább csak szövetségesei voltak a magyaroknak. Különösen:

¹⁾ *Új Magyar Muzéum*. 1854 II. 400. l.

a) Kunies Ferencz ide vonatkozólag így ír: „Hactenus Sicilia, nulli seu Regum, seu Principum juri obnoxia, res omnes per se, suosque domi, forisque curabat: verum posteaquam, Hunnis Pannoniae late imperitantibus, jurium consuetudinumque confirmationem accepisset: tunc primum in Europa non quidem velut vectigalibus ac tributis obnoxia, sed solum amicitiae, veterisque cum amica gente necessitudinis gratia, alium respicere, observareque aliqua ratione coepit. Posteaquam vero Divus Stephanus Hungariae Rex victricibus armis, adjecta coronae Hungariae Transylvania, Gyulam nepotem suum praelio vicisset: eodem etiam Siculorum animi inclinarunt, malueruntque clavum Reipublicae suae uni Principi, regio diademate insigni, moderandum tradere, quam divisa inter se potestate vivere: scientes magnis Regibus nec vires deesse, nec animos ad tuenda subditorum jura, et procurandam Reipublicae felicitatem, quam divisa in plura capita potestas, divisus etiam animis saepe foede dilacerat, ac perdit. Ergo et Siculi, rerum fortunarumque suarum providi, Provinciam suam, oppida, fortunas, facultatesque omnes Imperio Divi Regis Stephani adjiciunt.“¹⁾ Itt ezen írónk nemcsak azt állítja, hogy a székelyek először csak Sz. István király alatt vetették magokat alá a magyar korona hatóságának; hanem egyszersmind azt is indokolja, hogy miért áldozták fel ősi önállóságukat és függetlenségüket. Ezen indoklásba ugyan, úgy látszik, hogy saját monarchicus nézeteit is bele vegyíti; de ez mit sem von le magára a tényre vonatkozó állításából, miszerint a székelyek csakugyan Sz. István király alatt jöttek a magyar korona alá.

b) Szegedi János: „Hi (Siculi) devicto per S. Stephanum Gyula Transilvanorum Duce, Provinciaeque ejus Ungariae adjecta, ad Coronam Regni nostri etiam accedere: ea tamen Lege, ut immunes a solita contributione, armis dumtaxat Regibus servirent. Ad haec, in signum nunquam violandae fidei, quoties Ungariae Reges coronarentur, matrimonium iniirent, vel prole mascula auferentur, singuli Boves singulos,

¹⁾ *Dacia Sicilia*. Claudiopoli 1731. §. IV. 19 és 20. l.

se eisdem daturos spondebant.¹⁾ Ezen írónk előadása szerint a székelyek Sz. István király idejéig függetlenek voltak, sem a fejedelmek, sem az erdélyi vezérek alatt nem állottak. Nem a fejedelmek alatt, mert akkor szükségtelen lett volna, magokat újra Sz. István királynak alávetni; mivel Sz. István király Árpádnak s az utána következett fejedelmeknek lévén utóda, azoknak egész souverain hatalmát s így a székelységre kiterjedő felsőbbbségi jogát is öröklötte. De az erdélyi vezérek alatt sem állottak; mert ha a Székelyföld be lett volna Erdély területébe kebeleztve, s az erdélyi vezéreknek alárendelve; akkor szinte szükségtelen lett volna a székelyeknek a magyar koronához csatlakozni, valamint felesleges lett volna írónktól is ezen csatlakozás tényét különösen megemlíteni; mert azon esetben a székelyek is a legyőzött vezér és tartomány sorsában osztoztak s ipso facto Magyarországhoz kapcsolattak volna. Sőt még azt is megjegyezhetni, hogy midőn írónk Erdélyről szenvedő értelemben jegyzi meg, hogy Magyarországhoz *kapcsolattott* — *Provinciaeque ejus Ungariae adjuncta* — : ugyanakkor a székelyekre vonatkozólag sokkal kedvezőbb s az ő régi függetlenségükre utaló kifejezést használ, azt írván róluk, hogy ők is a magyar koronához *csatlakoztak* — *ad Coronam Regni nostri etiam accessere*.

c) Benkő József, Erdély nagy szorgalmu történet nyomozója, nemcsak azt írja, hogy a székelyek először csak Sz. István király alatt vetették magokat alá a magyar királyoknak; hanem azt is világosan kimondja, hogy a székelyek azelőtt nem alárendeltjei, hanem csak szövetségesei voltak az erdélyi vezéreknek, kik e tartományt Sz. István idejéig külön kormányozták. „Suis et Hungaria seorsim, suis et Transsilvania Ducibus parvare usque ad sanctum Stephanum, primum Hungarorum Regem, sub quo anno 1002, tempore Gyulae Ducis Transsilvaniae, avunculi sui, odio religionis christianae, armis sibi repugnantis, Transsilvania Coronae Hungaricae adnexa fuit. Sic adeoque Natio etiam Siculorum, Ducibus an-

¹⁾ *Tyroviniun Juris Ungar. Tyrnaviae* 1734. második kiadás III. r. 150. l.

*tea Transsilvaniae confederata, Regis Apostolici, et successorum se submisit imperio.*²⁾

d) Vajda László, Erdély egykori jogtudósa, világosan állítja, hogy a székelyek csak Sz. István király alatt vetették magokat, e királylyal kötött egyezmény szerint, alá a magyar királyoknak, midőn az ifjabb Gyula, a pogányság védője, a keresztény vallás ellen s az azt terjesztő király ellen támadt. „Tuhtum — így ir ide vonatkozólag — terram ultra Silvanam, seu Daciam mediterraneam pacto potius, quam armis occupatam tenuit cum suis posteris usque ad regimen S. Stephani, cujus tempore Gyula junior, gentilis sui fuit, impia in Sanctum Regem arma sammens, *Siculis Sancto Regi pacto se submittentibus*, armis S. Regis victus.³⁾ S alább ismét: „Gyula juniore Christianos persequente, *Siculi ad Sanctum Stephanum conversi, ejus protectioni ac imperio sequenti pacto se submiserunt*“ etc.⁴⁾

e) Szilágyi Sándor ide vonatkozólag szinte így ir: „Töbötöm családja számára biztosítá Erdélyt, valamint a *Székelyföld is függetlenségét és szerkezetét megtartá. Csak szövetségesei és szükség esetére védelmezettjei voltak az anya államnak. De ezen önállóság nyomai történetében örökre megmaradtak, sem elfoglaltatása s összeesatoltatása Magyarországgal, sem félvezredes együttlét nem törölheték el.*“⁴⁾

A ki talán azt hozná fel ellenvetésül ezen írónk előadásai ellen: hogy ők részint csak a múlt, részint pedig a jelen században élvén, e kérdésben illetékesen nem bizonyíthatnak, miután arról régibb írónk hallgatnak: annak ellenvetésére megjegyezhetni: hogy, ha ezen írónk csak a nemzetnek ide vonatkozó régi és folytonos hagyományát fejeznék is ki, még azon esetben is figyelmet érdemelne előadásuk. Azonban Szegedi János felhozott állítása annál nagyobb figyelmet és hitelt érdemel, mivel ő az Apor nemzetség eredetét nyomozván és genealogiáját tárgyalván, oly részleteket érint, melyek e nem-

¹⁾ *Imago Inclitae Nationis Siculicae*. Cibinu 1837. második kiadás. 31 l.

²⁾ *Synopsis Historiae Jur. Transilv. Claudiopoli* 1830. 12. l.

³⁾ U. o. 15. l.

⁴⁾ *Erdélyország története*. Pest. 1866. I. könyv. 12. l.

zetség eredetét és azzal kapcsolatban álló *Bálványos* várának történetét illetőleg egészen egyeznek krónikánknak ide vágó adataival¹⁾, s ezenfelül a székely egyezmény pontjait is, melyek szerint a székelység magát Sz. István király alatt a magyar korona hatóságának alárendelte, úgy adja elő, hogy azok egy pont kivételével egészen egyeznek krónikánknak ezen egyességre vonatkozó s alább mindjárt tárgyalandó pontjaival. A honnét igen alaposan következtethetni, hogy ő az Apur nemzetség levéltárában vagy valamely más levéltárban oly régi források- vagy adatokra akadt, melyek a székelyeknek épen itt tárgyalt történetére s annak felvilágosítására vonatkoztak, s így felhozott előadását nem egyedül a nemzeti hagyományból, hanem egyszerismind ama kútforrásokból merítette. De e részben Benkő felhozott állítása is bir némi fontossággal és hitellel, amennyiben ő a székelyek eredetét s Erdély történetét igen tüzetesen s alaposan nyomozta, a miről bizonyosságot tesznek az ő munkái. Hogy pedig régibb írónk nem említik a székelyeknek itt tárgyalt és Sz. István király idejéig fentartott függetlenségét, az mit sem bizonyít állításunk ellen; mert régibb írónk a székelyek szerződéséről is mélyen hallgatnak, a mi azért korántsem ad jogot arra, hogy krónikánknak azon pontjait, melyek ama szerződést tartalmazzák, kétségbe vonjuk.

De írónk felhozott állításait igazolja a krónika is, mely csak Sz. István király alatt hozza a székelyeket a magyarokkal össze. Ugyanis a krónika alább olvasható előadása szerint Sándor főrabonban, az ifjabb Gyula vezéren és annak párthivein nyert győzelem után, hogy a székelységet a keresztény hitben megtarthassa, követséget küldött Sz. István királyhoz és vele a következő egyességre lépett: hogy a székelyek mindenféle pénzbeli adózástól mentek legyenek, de a magyar királyt és népét a maga szabadságában éjszak felől (a magok tartománya felől) fegyverrel védelmezni, a király őrizetére felváltva száz lovas tartani, és a királynak választása, nőtülése, és gyermeke születése alkalmával ökröt adni vagy bélyegezni tartozzanak. Ezen egyezmény pontjait a kró-

¹⁾ *Decreta et Vitae Regum Ungar.* Claudiopoli 1763. 300 és 301. l.

nika ekképen sorolja elő: „... ut ab omni contributionis aere immunes conservarentur, ut armis Regem et Populum Terrae Pannon in sua libertate conservarent illaesum ex parte Septemtrionis, tum pro custodia Regis centum armatos equites commutato alerent, tum singulo Regi electo, aut nuptias celebranti, ac prole mascula aucto signaturam Boum praestarent.“ Ezen egyességet a krónika *unio*-nak nevezi, mert ezen egyességre vonatkozólag így szól: qua *unione* celebrata, in perpetuam rei seu pacti memoriam s a t. A mi szinte arra mutat, hogy ekkor *uniált* vagy *egyesült* a székelység először a magyar királylyal. Azt is megjegyezhetni, hogy a krónika ezen pontjai, ha nem is betűszerinti értelemben, de szellemben egészen egyeznek azokkal a pontokkal, melyeket Szegedi főlebb ez egyesség tárgyában felhozott, s azokból csak a száz lovas tartásáról szóló pont hiányzik. A mi, mint előbb is érintém, ismét arra mutat, hogy Szegedi oly régi forrásokat használt, melyek a székelyeknek itt tárgyalt történetére vonatkozóan, krónikánknak ide vágó előadásával egyeztek. Ezek szerint krónikánk is igazolja írónk felhozott állításait, és valamint írónk, úgy krónikánk is azt mondja, hogy a székelyek csak Sz. István király alatt egyesültek a magyar koronával, s ezen egyesség folytán vállalták el a magyar koronától való függésök jeléül az említett kötelezettségeket. Krónikánkban semmi nyoma sines annak, hogy a székelyek Sz. István király előtt az ő elődeitől, a fejedelmektől, vagy az erdélyi vezérektől függöttek, s ezen függésök jeléül ily tartozásokra kötelezettek volna. Sőt ellenkezőleg, Árpád az ő önállóságukat és függetlenségüket elismervén, a főrabonban souverain hatóságát továbbra is meghagyta, s a főrabonbáni méltóságra Uplodot, Zandirhám fiát, ajánlotta, amint ezt alább a negyedik pontnál fogjuk tárgyalni.

A ki talán itt ellenvetéstl felhozná a hét kún vezért s azoknak nemzetségeit, kik a magyarokhoz csatlakozván, s azoknak törvényeit vagy szerződési pontjait elfogadván, magokat Árpádnak egészen alávetették: arra megjegyezzük, hogy e tekintetben nem lehet a székelyeket a kún vezérekkel s azok nemzetségeivel párvonalba hozni, mert ezek Kióvnál a magyarok által legyőzve, hódoltak meg és, mint Névtelen

jegyzőnk írja, Álmosnak vagy helyesebben Árpádnak lábaihoz borulva adták meg magokat „ . . . pedibus eius prouoluti se sua sponte duci Almo subiugauerunt.“¹⁾ Ellenben a székelyek a magyarokat elejükbe küldött követség által fogadván és nekik Pannonia meghódítására szolgálatukat felajánlván, velők — mint szabad és rokon nép szabad és rokon néppel — alkudoztak és nekik harez- és frigyársakul bizonyos feltételek alatt ajánkoztak, kikötvén, hogy az ő hazájok vagy már elfoglalt földjük területe érintetlenül maradjon s újabb osztály vagy rendelkezés alá ne jöjjön, s azonkívül azon földből, melyet a magyaroknak meghódítani segítenek, aránylag ők is részesüljenek, amiért ezt a második pontnál fogjuk tárgyalni. Továbbá a kunok a magyarokkal egészen egyesülvén, azokkal az elfoglalt földből közösen osztottak és lassanként összeolvadtak. Ellenben a székelység valamint jogilag is meg volt a magyaroktól különböztetve; úgy azon föld is, melyet még a magyarok bejövetele előtt elfoglalt és birt, a magyarok földétől elkülönített területet képezett. S így nem lehet e részben e két népet párvonalba hozni, s a kunokról a székelyekre analogiát vagy következtetést vonni.

Továbbá e kérdés vitatásánál figyelembe veendő még azon földrajzi körülmény is, miszerint a Székelyföld, mely Erdély keleti részeiben fekszik, nemesak nem érintkezett kezdetben Pannoniának a magyarok által elfoglalt területével, hol Árpád a főhatalmat gyakorolta, hanem attól még Mén-Marót és Gelu nagy kiterjedésű tartományai által is el volt választva, mely tartományok Névtelen jegyzőnk előadása szerint is csak későbbben foglaltattak el a magyarok által. S így a Székelyföld nemesak nem lévén contiguítasban Pannoniának a magyarok által elfoglalt területével, hanem attól távolabb is esvén, Árpád legalább eleinte oda ki nem terjeszthette s ott nem érvényesíthette volna főhatalmát vagy annak tetteles gyakorlását: annál kevésbé lehetett volna megalapítani e főhatalomnak a Székelyföldre való kiterjesztését még akkor, midőn a székely követség Árpáddal Oroszország

¹⁾ *De Gestis Hungaror.* 10-ik fejt.

szélein találkozott és midőn Pannonia meghódítása még csak tervben volt.

Végre minden további kérdés- és kétségnek végét vet e részben a felhozott pont *in terra Pannon* szavainak világos értelme és jelentése. Ugyanis ezen szavak egyenesen és kizárólag Pannonia földére vonatkoznak, ez alatt pedig nem értetik a Székelyföld, mely úgy sem feküdt és foglaltatott Pannonia területében. Krónikánk a Székelyföldet folytonosan *Dacia Alpestris*, *Terra Alpestris*, *Siculia*, és *Regnum Siculicum* neveken említi, mi által azt nemesak Pannoniától, hanem középp Dáciától vagyis Erdélynek a magyarok által elfoglalt részétől is megkülönbözteti világos jeléül annak, hogy az a régi földirat szerint nemesak Pannoniától, hanem középp Dáciától is elkülönített és különálló területet képezett. És mint-hogy az *in terra Pannon* főle kitétel vagy azt megközelítő kifejezés a magyar szerződés első pontjából hiányzik: nem szenved kétséget, hogy a székelyek, kik az Árpádtól átvett törvényeket úgyis saját szokásaik s institutióikhoz idomították, ezen szavakat régi önállóságuk és függetlenségök biztosítására iktatták a szerződés első pontjába, kijelentvén, hogy igenis elfogadják a magyarok szerződésének Árpád fővezerségére vonatkozó pontját, de úgy, hogy Árpád főhatalommal csak a magyarok által meghódítandó Pannonia földjén birjon s ők ősi függetlenségükben, a főrabonban hatósága alatt, tovább is megmaradjanak. Ez igazi értelme és bővebb magyarázata a felhozott szavaknak.

Ezzel, úgy hiszem, eléggé kimutattam, hogy Árpád fő hatalma Pannoniának a magyarok által meghódított vagy meghódítandó területére vonatkozott, és nem terjedt ki a Székelyföldre, s a székelység csak Sz. István király alatt vetette magát alá a magyar korona hatóságának. A negyedik pontot, melyre Szabó Károly felhozott állításának támogatására hivatkozik, alább a maga helyén fogjuk tárgyalni, s ott azt is ki fogjuk mutatni, hogy az abban foglalt *praeferens* kitételnek egészen más értelme és jelentése van, mint a mit t. írónk annak tulajdonított s állításának támogatására érvül felhozott.

Már most ezen eltérés után, mely az itt tárgyalt pont értelmének felvilágosítására szükséges vala, hasonlitsuk össze

azt a magyar szerződés pontjával, mely így hangzik: „ut quamdiu uita duraret, tam ipsis, quam etiam posteris suis, semper ducem haberent de progenie Almi ducis.“

E két pont szellemben egyezik, de nemcsak kifejezésekben, hanem némely figyelmet érdemlő részletekben is eltér egymástól. És pedig:

a) A magyar szerződés pontja szerint Álmos választott fővezérnek vagy fejedelemnek, a székely szerződés pontja szerint pedig Árpád, Álmos fia, ruháztatott fel a főhatalommal. De ezen eltérés épen krónikánk hitelét emeli; mert Névtelen jegyzőnk ugyan azt írja, hogy őseink még Ázsiában léptek ez alapszerződésre s e szerződés szerint Álmos lett a magyarok első vezére; de ezzel ellenkezőleg Biborban született Konstantin egykoru író előadása szerint őseink nem Ázsiában, hanem *Etelközben* léptek e szerződésre, és nem is Álmos hanem annak fia Árpád volt a magyarok első vezére.¹⁾ Konstantin császár egykorú író ezen előadását igazolják hazai történetíróink s évkönyveink, mint Kézai, Turóczy, a pozsonyi és budai krónikák s a t. melyek a magyarok első kapitányának nem Álmost, hanem Árpádot írják; de igazolja leginkább azon régi bevett szokás, miszerint Magyarországnak három századig uralkodott királyai okleveleinkben, történetíróinknál és a közéletben mai napig is nem Álmos, hanem Árpád véreből valóknak neveztetnek. Minek folytán újabb és jelesebb íróink is azon nézethez csatlakoznak, hogy csakugyan Árpád volt a magyarok első vezére vagy fejedelme.²⁾ Mi által krónikánk ezen pontja, mely szinte Árpádot írja a magyarok vezérének, sokkal nagyobb hitelt nyer, mint Névtelen jegyzőnk ide vonatkozó előadása, miszerint Álmos volt a magyarok első vezére.

b) A magyar szerződés pontjában Árpád férfi ágának vagy nemzetségének jelentésére a tágasabb értelmű *progenies*

¹⁾ Constantinus Porphyrogenitus. *De administrando imperio.* 38. fejt.

²⁾ Kerekgyártó Árpád. *Magyarország művelődésének története.* Pest. 1859. 161. és 162. l. — Horváth Mihály. *Magyarország történelme.* Pest. 1860. második kiadás I. köt. 29. l. Szabó Károly. *A magyar vesztrék kora.* Pest. 1869. 37. l.

szó használtatik, mi alatt Kollár értelmezése szerint mindakét nem értetik.¹⁾ Ellenben a székely pontban a dolog szabatosabb kifejezésére nagyobb praecisioval a *virilis stirps* kitétel van használva. Több íróink, mint Pálma, Pray, Katona, és mások, kik Névtelen jegyzőnk ezen pontját tárgyalták, annak *progenies* kitételét mind a *virilis stirps* értelmében vették és magyarázták²⁾, a mi ismét krónikánk ezen kifejezését igazolja.

c) A magyar szerződés pontja Álmost vagy Árpádot *dux*-nak nevezi, a mi betűszerinti értelemben csak hadi fővezért jelent, és nem egyszersmind polgári főigazgatót is. A székely pont ellenben a legfőbb hatóság kifejezésére, melylyel Árpádot felruhazza, nagyobb praecisioval nem a *dux*, hanem a *suprema potestas* kitétel használja, a mi nemcsak a hadi, hanem a polgári főhatalmat s azzal járó felségi jogokat is magában foglalja. A magyar szerződés harmadik pontja szerint a fejedelmi személyek vagy törzsfőnökök Álmost vagy Árpádot *uroknak* nevezik, a mi abban a korban nagy szó, s ha nem nagyobb, legalább egy jelentésű a *fejedelem* szóval: a mi nemcsak azt bizonyítja, hogy Árpád fejedelem volt, s mint ilyen, *hadi és polgári főhatalommal* birt, hanem egyszersmind krónikánknek Árpádra és az ő férfi ágára vonatkozó *suprema potestas* kitételét is igazolja.

d) A magyar szerződés pontja szerint Álmos vagy helyesebben Árpád fővezérnek vagy fejedelemnek választatik, s a fejedelmi méltóság az ő nemzetségében megörökítettetik, azonban hogy hol fogja Árpád e fejedelmi hatalmat gyakorolni, az nincs e pontban kimondva. A székely pont ellenben a helyet is meghatározza, hol Árpád a főhatalmat gyakorolni fogja, Árpád főhatalmát Pannonia földére utalván. De ezen eltérést már fölebb indokoltuk.

¹⁾ *Annales Hist. Jurisque Publ. Regni Hung. Vindobonae 1783.* I. vol. 106. l.

²⁾ Pálma. *Notitia Res. Hungaricar. Tyrnaviae 1775.* második kiadás I. r. 64. l. — Katona. *Historia Critica Primor. Hung. Ducum.* Pest. 1778. 43. l. — Pray. *Historia Regum Hung.* Budae 1801. I. r. 6. l. s a t.

III.

A második pont.

Quam autem Terram quis propria manu (helyesebben proprio Marte) adquisiverit, eidem proprium evadat; quod vero unita vis, ex aequo inter adquirentes dividatur.

A mely földet valaki saját erejével szerzett vagy szerzend, az legyen az ő tulajdona, a mit pedig egyesült erő szerzend, az oszolja igazságosan a szerző felek között.

A magyar szerződés második pontja pedig így szól: quidquid boni per labores eorum acquirere possent, nemo eorum expers fieret.

E két pont részben egyezik, részben eltér egymástól. Ugyanis a magyar pont általában szól a közös osztályról s annak mindent alárendel, a mit munkájokkal szerezhettek. A székely pont ellenben különbséget tesz a külön és a közös erővel szerzett vagy szerzendő föld között, amint a közös osztály alól kivévén, ezt annak alárendelvén, s így e pont két részre oszlik. Az első rész azt mondja: hogy a mely földet valaki külön, saját erejével, szerzett vagy szerzend, az legyen az ő tulajdona, az az ne jöjjön közös osztály alá, s ezen részlet egészen hiányzik a magyar pontból. A pont második része pedig azt mondja: hogy a mit egyesült erő — unita vis — szerzend, abban a szerző felek igazságosan részesüljenek, a mi már megközelíti a magyar pont értelmét.

Ezen két pont között feltűnő eltérést úgy lehet és kell magyarázni s indokolni: hogy a magyar szerződés pontja egyedül és kizárólag a magyarokról vagyis a magyarok között leendő osztályról szólván, annak módját határozza meg, miszerint a mit közös munkával szerzenek, abból mindnyájan részesüljenek. A székely szerződés pontja ellenben a magyarok és székelyek közötti viszonyra vonatkozván, s az abból folyó osztály módját szabályozván, annak első részében valaminth a magyarok, úgy a székelyek részére is biztosítatik azon föld, melyet ők a magok erejével, egymásnak segítsége nélkül, magoknak szerzettek vagy szerzendenek, úgy hogy

az a két nemzet között ne jöjjön közös osztály alá, hanem legyen mindegyiknek kizárólagos tulajdona. A pont második része pedig azon földre vonatkozik, melyet a magyarok a székelyekkel együttesen vagyis egyesített erővel szerzenek, és ezen egyesített erővel szerzendő föld felől úgy rendelkezik, hogy az a magyarok és székelyek között — mint harezársak és szerző felek között — igazságosan vagy méltányosan osztassék fel. Az e pontban előforduló *vis unita* kitétel jelenti a magyarok és székelyek *egyesített erejét* vagy *egyesülését*, melynél fogva ők ez ország meghódítására szövetkeztek: úgy az itt tárgyalt osztály is érinti azon feltételt, melyet ezen egyesüléshez kötöttek. E pontot tehát bővebben és világosabban ekképen lehet és kell magyarázni: hogy azon föld, melyet a székelyek a magok erejével szerzettek vagyis azon terület, melyet Erdély keleti részeiben magoknak a magyarok bejövetele előtt, s így a magyarok segítsége nélkül, elfoglaltak, ne jöjjön közös osztály alá, hanem maradjon érintetlenül és legyen az ő kizárólagos tulajdonuk: úgy viszont az is, a mit a magyarok a magok erejével, a székelyek segítsége nélkül, szerzendenek, szinte legyen az ő kizárólagos sajátjuk; de a mit a magyarok a székelyekkel közösen vagyis egyesített erővel szerzenek, abból aránylag a székelyek is részesüljenek. Ez e pontnak értelme és bővebb magyarázata.

E pont tartalmát s annak itt felhozott magyarázatát igazolja azon történelmi tény, miszerint a magyarok, midőn az elfoglalt országot magok között felosztották, Erdély keleti részét, melyet a székelyek már azelőtt elfoglaltak volt, a székelység birtokában érintetlenül meghagyták. Ide vonatkozólag így ír Turóczy: „Post haec autem, Hungaris de novo regno Pannoniae potitis, in conquestatione ejusdem *idem Siculi, eandem ipsius regni, quam antea propriis pro sedibus elegant, Hungaris voluntibus, partem sortiti fuisse.*“¹⁾ Turóczyinak ezen szavai is arra látszanak mutatni, hogy a székelyek a magyarokkal szerződtek s e szerződés szerint vagyis épen ezen itt tárgyalt pont erejénél fogva tartották meg magoknak az ország azon részét, melyet már azelőtt elfoglaltak, vagyis *saját erejükkel szerzettek* volt.

¹⁾ Chron. Hungaror. I. r. 24. feje

De e pont erejénél fogva a székelyek nemcsak a már azelőtt elfoglalt földet tartották meg, hanem azonfelül aránylag még abból is részesültek, mit a magyaroknak elfoglalni segítettek, amint ezt igazolni látszanak az ország több részeiben ma is fennlévő és *Székely* nevet viselő helységek, a mik arra mutatnak, hogy a székelyek a magyaroknak vagy mindjárt kezdetben e hazát meghódítani segítvén vagy később hasznos hadi szolgálatokat tévén, azok jutalmául a magyaroktól földet kaptak s oda telepedvén, ama helyek az ő nevükről neveztettek el. Ily székely telepeket krónikánk is emlit, melyek Sz. István király alatt telepítették magyar földre. De különösen figyelmet érdemlő jelenet, melyet Szabó Károly is megemlit, hogy a székelyek Névtelen jegyzőnk előadása szerint Öesüb (Usubuu) és Velek vezéreknek elejükbe jöven, seregükhöz csatlakoztak és Mén Marót ellen, a bihari vár megvívásában, jeles bátorsággal az első sorban harezoltak.¹⁾ És ime ott van Bihar vármegyében *Székelyhíd* mezőváros és *Székely-Telek* nevű helység. Lebet-e ezt esupa véletlennek tulajdonítani? és nem inkább arra mutat-e, hogy a székelyek a magyaroknak e tartományt meghódítani segítvén, abból, mint közös vagyis *egyesített erővel* szerzett birtokból, egy részt ők is, épen e pont értelménél fogva, nyertek, és többen közülök ott megtelepedvén, ama helyeknek nevet adtak? Sőt később hadi szolgálatokért nemcsak számosan nyertek a székelyek közül a magyar földön királyi adományozás útján birtokokat, hanem a régi Torda vármegyének egy része, a mai Aranyos szék is, a kézdi székelyeknek adományoztatván, egészen a Székelyföldre kebeleztetett és székelyesített.²⁾

Továbbá mivel a Székelyföld az első pont értelme szerint nem volt Árpád főhatalmának alárendelve, és mivel az épen itt tárgyalt pont értelme szerint nem is jött közös osztály s a magyarok rendelkezése alá, hanem, mint a székelység elsajátíthatatlan tulajdona, érintetlenül hagyatott: ennek folytán a magyar királyoknak a székelyföldi birtokok vagy

¹⁾ *De Gestis Hungaror.* 50 és 51. fejt.

²⁾ *Pejér. Cod. Dipl.* V. 3. 452. l. VI. 1. 150. l. — Kállay Ferencz. *Historiai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről.* Nagy-Enyed. 1829. 186 és 187. l.

örökségek felett nem volt semmi rendelkezési vagy adományozási joga; mivel a Székelyföldön eredetileg nem volt úgynevezett királyi jog (*jus regium*), melynél fogva a felség sértés vagy hűtlenség vétségeiben elmarasztalt hazafiak vagy magvaszakadt családok jószágai a korona részére elfoglaltatnak és más érdemes hazafiaknak adományoztattak. „Nam — így ír ide vonatkozólag Benkő József — *Jus Regium, quo mediante Imperans in Bonis Magnatum et Nobilium semine deficientium et notam infidelitatis incurrentium legitimus est successor, in Terra Siculica, nec per seminis defectum unquam emersit . . . nec per notam infidelitatis*“ etc.¹⁾ Csak később vitték be némely előkelőbb székelyek, az alkotmány ellenére e királyi jogot birtokaikba és vetették azokat alá a királyi adományozásnak, amint ezt világosan bizonyítja az *Approbata Constitutio* III. r. 76-ik czímének 7-ik czikke. Ezek szerint a székelyek azon ősi kiváltsága, miszerint az ő birtokaik s örökségeik felett a magyar királyok nem rendelkezhetek s azokat el nem adományozhatták, ezen itt tárgyalt pontból veszi eredetét, miszerint a Székelyföld a honfoglaláskor kivétellett a közös osztály alól és nem jött Árpád rendelkezése alá. Ezek tehát valamint a pontnak általunk magyarázott értelmét igazolják: úgy annak a magyar szerződés pontjától eltérő részletét is indokolják.

IV.

A harmadik pont.

Negotia autem Populi consensu dirimantur.

A közügyek a nép egyetértésével intéztessenek el.

A magyar szerződés pontja pedig így szól: „ut isti principales persone, qui sua libera voluntate Almuu sibi dominium elegerant, quod ipsi et filii eorum nunquam a consilio ducis et honore regni omnino priuarentur.“

E két pont is egyezik a dolog lényegére nézve, a mennyiben a közügyek feletti tanácskozás s azokba való befolyás

¹⁾ *Transsilvania Generalis.* Claudiopoli 1834. második kiadás. I. köt. 408. l.

joga mindakét népnél a szerződő felek részére biztosítottak; de mégis több részletben eltér egymástól. És pedig:

a) A magyaroknál ezen sarkalatos jog csak a fejedelmi személyekre vagy törzsfőnökökre s azok fia- s utódaira ruháztatik, a székelyeknél ellenben az egész népre kiterjesztetik. De ezen eltérést azon körülménynek lehet tulajdonítani, hogy a magyarok ugyan már keleti hazájokban is szabadok voltak, de több nemzetségek- vagy törzsekre (tribus) lévén oszolva, ezen nemzetségek vagy tribusok, a keleti szokás szerint, az ottan uralkodó patriarchalis rendszernél fogva, törzsfőnökeik vagy vezérek alatt állottak, s azok által igazgatottak. És mikor a hét törzsfőnök Névtelen jegyzőnk előadása szerint egymással ez alap szerződés folytán egyesült, akkor náluk még e patriarchalis szokás divatozván, a nemzetségek élén a törzsfőnökök állottak s a nemzetségeket e törzsfőnökök repraesentálták.¹⁾ A székelyeknél ellenben, kik már régóta

¹⁾ Némelyek ugyan épen azért támadták meg és vonták kétségbe Névtelen jegyzőnk ide vonatkozó előadásának hitelét, hogy hét törzsfőnök ily fontos dolgot önszántából és jogérvényesen végre nem hajthatott volna. S az igaz, hogy a nemzet szabad s önálló tagjai a nemzetgyűléseken, melyeknek tartása köztök már Ázsiában divatozott, Kézai, Turóczy és több régi történetíróink előadása szerint, a közügyek tárgyalásában részt vettek, sőt ott megjelenni a legsúlyosabb büntetés alatt köteleztettek. Azonban nem kell Névtelen jegyzőnk előadását egészen betűszerinti értelemben venni; mert nem szenved kétséget, hogy ily nagy jelentőségű eszelekvénynél, mint az alapszerződés kötése s az első közös fővezér választása, a törzsfőnökökön kívül a nemzet többi tagjai is jelen voltak s abba befolytak, s a törzsfőnökök csak kezdeményezők és főbb tényezők voltak, kik a szerződést indítványozták s a nemzetségek részéről és nevében sanctionálták. Kovachich is úgy vélekedik, hogy e gyűlésen a nemzet többi tagjai is jelen voltak s az alapszerződés megkötéséhez szavazataikkal járaltak, és hogy ama fő személyek csak úgy említettnek, mint a törzsek fejei, valamint a későbbi okmányokban is csak a főbb országos tisztségviselők vagy országnagyok nevei szoktak bejegyeztetni. (*Vestigia Comitior*. Budae 1790., 3 1.) De bár mint legyen a dolog, nem szenved kétséget, hogy e szerződésben mind a hét nemzetség s így az egész nemzet akarata és beleegyezése nyilatkozott, s így Névtelen jegyzőnk ide vonatkozó előadásának hitelt lehet adni, amint hogy annak hitelt is adnak tekintélyesebb történetíróink (Kerokgyártó. *Magyarország művelődésének története* 160. l.)

Európában laknak, ezen keleti patriarchalis szokás megszűnt, s annak helyébe a szabadabb népuralmi institutio lépett, mely már akkor teljes mértékben ki volt náluk fejlődve, és valamint a hadi felkelésen, úgy a nemzeti gyűléseken is a nemzet minden önálló tagja megjelenni s a köztanácskozásokban részt venni köteleztetett: ők tehát a magyarok ezen törvényét az ő szabadabb népuralmi institutióikhoz módosítván, a közügyek feletti tanácskozás s azokba való befolyhatás jogát a nemzet minden tagja részére fentartották és biztosították.

b) A magyar szerződési pont Álmost vagy helyesebben Árpádot a fejedelmi személyek *urának* mondja — qui sua libera voluntate Almu sibi *dominium* elegerant — s ezek részére csak azt köti ki, hogy a fejedelem tanácsából, s az ország kormányából ki ne zárassanak. A székely szerződési pont ellenben nemcsak nem érinti Árpád ezen *uraságát* és fejedelmi tanácsát vagy befolyását, hanem a helyett e részben egyedül csak a népre vagyis a népnek a nemzetgyűlésen nyilatkozó akarataira hivatkozik. A mi ismét igazolja az első pontnak főlebb felhozott magyarázatát, miszerint a székelyek nem függték Árpádtól, mint a magyarok, kik őt *uroknak* vagy fejedelmöknek választották, hanem ősi függetlenségökben tovább is megmaradva, náluk a nép- vagy nemzetgyűlés egy souverain hatalmat képezett, mely saját ügyei felett, minden más hatalom beavatkozásától szabadon tanácskozott, s intézkedett. Minek folytán a székelyek a magyarok monarchicus szellemű törvényét az ő szabadabb népuralmi institutióikhoz alakították, s abból az Árpád fejedelemségére vonatkozó részletet, mely őket nem illette vagy nem kötelezte, egészen kihagyták.

A székelyeknek e pontban érintett szabadabb népuralmi institutióját, vagyis a népnek a közügyek elintézésébe való befolyását igazolják krónikánk több pontjai és több ily gyűlések fenmaradt végzései vagy nyomai. Ugyanis krónikánk a szerződés pontjait megelőző előadásában világosan mondja, hogy a főrabonban csak a nemzetgyűlés alkalmával szolgáltatott igazságot és intézte el a pörös ügyeket Budvárában. „In hac enim metropoli — így nevezi Budvárát — Genti Sicularum omnia Jura per supremum Rabonbanum, dum con-

fluxus gentis adesset, exhibebantur.“ Alább nemcsak azt mondja, hogy a fontosabb ügyek feletti tanácskozásra mindnyájan összegyűltek mind a vitézek vagy katonák, mind a kisebb és nagyobb rabonbánok és harkáz tisztviselők; hanem azt is megjegyzi, hogy ezeknek t. i. a tisztviselőknek a köztanácskozásban egyenlő joguk vagy szavazatuk volt amazokkal. „ . . . in majoribus enim negotiis tractandis omnes Siculi sub auspicio Rectoris maximi convenire, tam Milites, quam Rabonbani minores et Horkaz dignitate functi (helyesebben fungentes), ac Gyulae item Rabonbani majores, *aequalibus Juribus utentes.*“ De ezen gyűlések tartása nemcsak a rabonbánok korában divatozott, minék több nyomait láthatni krónikánkban; hanem a székelység későbbben is saját ügyei elintézése végett több ízben nemzeti gyűléseket tartott, azokon ügyei s érdekei felett szabadon tanácskozott, a körülmények szükségéhez képest törvényeket alkotott s a gyűlés bíraskodása alá tartozó pörös ügyekben ítéletet hozott, amint ezt igazolják a nemzet történetének több jelenetei és több ily gyűléseknek fenmaradt végzése. Sőt azt is megjegyezhetni, hogy valamint az itt tárgyalt pont szerint a közügyek a rabonbánok korában a *nép egyjertésével* döntettek vagy intéztettek el: úgy a székely nép későbbben is a közügyek iránt nagy részvéttel s érdeklélssel viseltetvén, gyakran igen élénk és zajos gyűléseket tartott, azokon a főbék ellenébe erős pártot alakított s a közügyek feletti tanácskozásra döntő befolyást gyakorolt. A székelyek ezen gyűléseit igen jellemzőleg ekképen írja le Wrancesich Antal: „Ad comitia armati conveniunt, potiores in coronam assident, reliqui magno clamore obstrepentes circumstant, seduloque pernegantes, ea apud se rata fore, si, quae stutuerent, non placerent, ubi, quod praeter omnium voluntatem decernitur, feriunt interdum, sed in authorem duntaxat, ejus opera seu pertinacia quippiam oneris insoliti subicere.“ etc.¹⁾ Ezek valamint az itt tárgyalt pont tartalmát igazolják: úgy egyszersmind annak a magyarokétól való eltérését is indokolják, miszerint a székelyek szabadabb nép-

¹⁾ Kovachich. *Scriptor. Her. Hungaricar. Minores.* Budae 1798. II. kötet. 109. l.

uralmi institutiók folytán a közügyek feletti tanácskozásokba, s azok eldöntésébe nagyobb befolyást gyakoroltak, mint a magyarok.

V.

A negyedik pont.

Qui autem Praeficienti fidem infregerit, capite et fortuna minuat ante Sacrificium supremi Rabonbani.

A ki a nemzet igazgatója iránt hitét megszegi, fejét és vagyonát veszítse el a főrabonbán áldozata előtt.

Szabó Károly a *praeficiens* szó jelentését vonatkozásba hozván az első pontban előforduló *praeficeretur* kitéttel, azt állítja, hogy valamint az első pont értelme szerint Árpád férfi ágából kellett Magyarország fejedelmének *praeficialtatni*: úgy itt is a *praeficiens* hibás nevezet alatt Árpádot s utódait lehet csak helyesen érteni.¹⁾

De valamint Árpád főhatósága nem terjedt ki a Székelyföldre, amint ezt főlebb kimutattuk: úgy e pontban a *praeficiens* nevezet alatt sem lehet Árpádot érteni, mely pont a székelyek autonomius intézményeikhez lévén módosítva, egyenesen és kizárólag a székelyekre vonatkozik. Nyomozzuk tehát mindenek előtt a *praeficiens* kitétel jelentését, hogy felvilágosíthassuk és helyesen magyarázhassuk e pont értelmét.

A *praeficiens* kitétel részesülője a *praeficio* igének, mely annyit jelent, mint *valakit valami felébe tenni, tisztségbe helyezni, előjáróvá tenni.* S itt, tekintve a pont értelmét, a *praeficiens* csakugyan hibás kitétel, s abban a helyesebb *praefectus* szónak értelme rejlik, mely annyit jelent, mint *igazgató, előjáró, hadvezér* vagy *hadprancsnok*, a mi egyezik a krónikánkban többször említett *rector főrabonbán* jelentésével, ki szinte főigazgató és hadvezér volt. Azonban e kitétel jelentését nem a nyelvtan és szónyomozás szabályai, hanem inkább a krónikának más ide vágó pontjai s adatai szerint lehet és kell magyarázni és felvilágosítani. A krónikának más ide

¹⁾ *Új Magyar Múzeum.* 1854. II. 401. l.

vágó pontjai és töredék adatai szerint pedig itt a hibás *prae-ficiens* kitétel alatt az *örökösön megválasztott vagy megválasztandó* igazgató vagy főrabonbán értendő, s a hibás *prae-ficiens* kitétel *prae-ficiendus* vagy *prae-fectus*-ra igazítandó. Ugyanis miután a székelyek a magyarokkal találkoztak és nekik harez és frigyársakul ajánlkoztak, magokat e részben is a magyarokhoz alkalmaztatták s azoknak az Árpád fejedelemmé választásáról szóló törvényét saját körülményeikhez módosították aszerint, hogy valamint a magyarok Árpádot fejedelmökké választották, s az ő férfi ágában a fejedelemséget megalapították: úgy a magyarokkal szövetkező székelyek is az ő példájokra a főigazgatóságot vagy főrabonbáni méltóságot örökösön egy nemzetségre, és pedig az Upolet vagy Upold, — Apold nemzetségre, ruházták, amint ezt krónikánknak több pontjai mutatják s igazolják. És pedig:

a) A krónika alább midőn az alaptörvény pontjait elősorolta s az azok szentesítésére tartott vérszerződést megemlítette volna, tovább folytatólag azt mondja, hogy Árpád e szerződés vagy szövetség emlékezetére a székelyeknek a maga nemzetségéből Upoldot ajánlotta a rabonbánságra, kinek két fia volt Upor és Ugron. „In cuius rei memoriam, Legum a Siculis Gentibus (helyesebben per Siculas Gentes) transacceptarum, Arpad ex Tribu sua Genti Siculorum offert pro Rabonbano Upoletum, duobus filiis ornatum Uopour et Uogron.“ Itt ugyan nem mondja világosan a krónika, hogy Árpád Upoldot *örökös* rabonbánságra ajánlotta, vagyis hogy az Upold nemzetségében a főrabonbáni méltóságot örökösíteni kívánta; de miután itt Upoldnak fiait Uport és Ugront is megemlíti, a krónika ezen szavait is úgy lehet értelmezni, hogy Árpád a főrabonbáni méltóságot Upold fiai és maradékaiban is kívánta örökösíteni.

b) A krónika mindjárt az első lapon, midőn a székelyek eredetét s megtelepedését röviden megérintené, azt mondja, hogy ők Árpád idejéig egy általok *közakarattal választott* főrabonbán alatt állottak. „Usque ad tempora Arpadi se submittebant Rabonbano supremo Rectori *unanimiter electo*.“ A krónika itt azt mondja, hogy Árpád idejéig divatozott a nemzetnek azon szokása vagy joga, miszerint a főrabonbánt sza-

badon választotta; mert e pontban a főszó az *unanimiter electo* szavakon fekszik, s e szavak is azt látszanak hallgatag mondani, hogy Árpád idejében a főrabonbáni méltóság már örökösön egy nemzetségre ruháztatott; mert a krónika itt nem azt akarja mondani, hogy Árpád idejében megszűnt a főrabonbánság, minthogy az nemesak nem szűnt meg, hanem épen a krónika előadása szerint, még Sz. István király alatt is fennállott; hanem csak azt akarja megérinteni, hogy Árpád idejében megszűnt a nemzetnek azon joga, miszerint a főrabonbánt szabadon választotta. És ezt nem ok nélkül érinti itt meg; mert midőn azt mondja, hogy a székelyek azelőtt Árpád idejéig közakarattal szabadon választották a főrabonbánt, ezzel hallgatag s implicite azt is látszik mondani, hogy Árpád idejében a nemzet ezen joga megszűnt s a főrabonbáni méltóság egy nemzetségben örökösített.

c) Hogy Upold, Árpád ajánlatára, főrabonbánnak csakugyan megválasztott, s e méltóság örökösön az ő nemzetségére ruháztatott, ez iránt minden kétséget eloszlat a krónikának azon pontja, mely a Sz. Istvánnal kötött egyezmény pontjai között töredékképen látszik állani, s inkább ezen itt tárgyalt pontra látszik vonatkozni, melyet Szabó Károly az alaptörvény pontjai közé is iktatott, a mely azt mondja, hogy ha valaki a nagyobb és kisebb rabonbánok vagy harkáz tisztségűk közül a nemzet ellen törne, az az *Upold nemzetségéből örökösön megválasztott főrabonbán* itélete alá vettessek. „Siquis Rabonbanorum sive majorum sive minorum, sive Horkaz dignitate functorum (helyesebben fungentium) moliretur contra Gentem, iudicio supremi subiciatur *Rabonbani ex Gente Upoleti in perpetuum electi*.“ Itt ezen szavakban *ex Gente Upoleti in perpetuum electi* világosan s elmagyarázhatatlanul ki van mondva, hogy a főrabonbáni méltóság az Upold nemzetségében örökösítve volt.

d) Amint a krónika előadásából kitünik, Upoldot a főrabonbáni méltóságban csakugyan az ő fiai s unokái követték, kivéve az egy *Bucsint* vagy mint a krónika más helyen nevezi, Busonát, ki, mint a krónika más helyen mondja, Zandirhám fia s Upold testvére volt. De ez is, mint a krónika szavaiból kivethető, úgy jutott e méltóságra, hogy a

kereszténységnek a pogányság ellen folytatott küzdelme által a nemzet pártokra szakadt s az ellenpárt vezéreitől — mint a krónika mondja, a *Ducibus caeteris* — választatott főigazgatónak, és végtére a pogány párt győzedelme folytán Bucsin megöletvén, Upoldnak a kereszténység ellen küzdő fia, kit a krónika görög kifejezéssel *vízisztellőnek* nevez, *visszaszerzte* a főrabonbáni méltóságot „... caesoque Busona, recuperat (filius Uopoleti) honorem Rabonbani.“ Már a krónikának mind Bucsin megválasztására, mind a főrabonbáni méltóságot visszaszerző Upold fiára vonatkozó szavai arra mutatnak, hogy a főrabonbáni méltóság meg lévén az Upold nemzetségében örökösitve, az ennek fiát örökségképen illette; mert a *recupero* ige jelentése magában foglalja vagy feltételezi a visszaszerzett vagy visszaszerzendő tárgy vagy jognak előbbeni birtoklatát, vagy a visszaszerzőnek ahoz való virtualitását, és csak azon tárgy vagy jogról lehet mondani, hogy *visszaszerzetett*, mely már azelőtt egy ideig a visszaszerzőnek birtokában volt, vagy ahoz jogos igényt tartott. Midőn tehát a krónika Upold fiáról azt mondja, hogy a főrabonbáni méltóságot *visszaszerzte* — *recuperat* — akkor azon nézetet fejezi ki, hogy e méltóság, a megalapított örökösödési rend szerint, Upold fiát illette, s az attól jogtalannal volt megfosztva.

Ezek szerint tehát valamint a magyarok Árpádot fejedelemmé választván, a fejedelemséget az ő férfi ágában megalapították: úgy a székelyek is a magyarok alaptörvényét átvevén s az ő példájokat követvén, a főrabonbánt örökösen megválasztották s e méltóságba Upoldot és az ő nemzetségét praeficiálták: és pedig úgy látszik, hogy akként jártak el e dologban, hogy először ezen itt tárgyalt pontban elhatározták: miszerint a főrabonbánt örökösen választassék meg s annak hűségére a nemzet esküdjék fel, azután e határozat folytán később, Árpád ajánlatára, e megtiszteltetést Upoldra s az ő nemzetségére ruházták. Én ezek nyomán a hibás *praeficiens* szót helyesebben *praeficiendus* vagy *praefectus* nak olvasom s az alatt az örökösen megválasztandó vagy megválasztott főrabonbánt értem. Sőt, ha szabad a dolgot anticipálni, e kitétel alatt már Upoldot is lehet érteni, ki, mint a krónikának felhozott pontjaiból kivihetni, a szerződési pontok szentesítése

után, Árpád ajánlatára, főrabonbánuak megválasztatott. Itt még csak azt jegyzem meg, hogy a *praeficiens* szó az első pont *praeficeretur* kitételével némi vonatkozásban látszik lenni, mintha krónikánk ezáltal azt akarná jelenteni, hogy valamint Árpád, az első pont értelme szerint, Magyarország fejedelmének örökösön megválasztatott, s az ő férfi ága e fejedelemségbe praeficiáltatott: úgy az itt tárgyalt negyedik pontban szinte elhatároztatott, hogy a székely főrabonbánt is örökösen megválasztassék s e méltóságba egy nemzetség, az Upold nemzetsége, *praeficiáltassék*.

Szabó Károly azon állítását, miszerint itt a *praeficiens* kitétel alatt csak Árpádot és utódait lehet érteni, azzal is indokolja: hogy a kik a fejedelmekhez hűtelének lettek, azok halállal, a rabonbánok ellen vétők pedig csak számkivetéssel lakoltak.¹⁾ De ezen állítást alább az ötödik pontban fogjuk megigazítani, hol a rabonbánok (nagyobb és kisebb rabonbánok) elleni vétségeket vagyis azok büntetését fogjuk tárgyalni.

Még egy nehézség- vagy kétséget kell eloszlatnom, mely a *praeficiens* kitételnek itten tárgyalt értelmezésében felmerülhet. Ugyanis az itt tárgyalt pontban a *praeficiens* kitételen kívül még a *supremus rabonbanus* nevezet is előfordul mivel a pont így szól: „Qui autem *Praeficienti* fidem infregerit, capite et fortunis minuatur ante Sacrificium *supremi Rabonbani*.“ A miből könnyen azt lehetne következtetni, hogy itt a *praeficiens* kitételen kívül még a *supremus rabonbanus* nevezet is említettvén, e két nevezet két különböző személyre vonatkozik, s így a *praeficiens* által jelentett személyt megkellvén a főrabonbántól különböztetni, az alatt csakugyan Árpádot s utódait lehet érteni. De ezen netalán felmerülhető ellenvetésre, e pont értelmének bővebb felvilágosítására, megjegyezzük, hogy nem kell e két nevezet jelentését összetévesztetni, mert e két nevezet itt két különböző értelemben használtatik. A *praeficiens* alatt értetik az örökösen megválasztandó vagy megválasztott főrabonbánt vagyis annak személye, *Sacrificium supremi rabonbani* kitétel alatt pedig a nemzet gyűlése, mely a főrabonbánt áldozatával szorosán össze volt

¹⁾ Új Magyar Múzeum, 1854. II. 401. l.

kapcsolva s azonosítva úgy, hogy minden nemzeti gyűlés alkalmával egyszersmind főrabonbáni áldozat is tartatott, mely a gyűlés érvényességére s az ott hozott határozatok vagy kiadott parancsok szentesítésére multhatatlanul megkívántatott, amint ezt a *Rabonbáni áldozatai- s a székelyek nemzeti gyűlései*-ről irt értekezésemben kimutattam.¹⁾ E pontot tehát úgy lehet értelmezni, hogy a ki a főrabonbán *személye* ellen hűtelen lenne, fejét és vagyonát veszítse el a *nemzet gyűlése előtt*.

Miután a *praeficiens* vagy helyesebben *praeficiendus* kitétel jelentését megmagyaráztuk s azzal e pont értelmét felvilágosítottuk, hasonlitsuk azt már most össze a magyar szerződés pontjával, mely így szól: „ut si quis de posteris eorum infidelis fieret contra personam ducalem, et discordiam faceret inter ducem et cognatos suos, sanguis nocentis funderetur, sicut sanguis eorum fuit fusus in iuramento, quod fecerunt Almo duci.“

E két pont szépen egyezik egymással s amennyiben némely részletekben eltér, ezen eltérés is alaposan indokoltathatik. Ugyanis:

a) E két pontban valamint az *infidelis és fidem infregerit*, úgy a *sanguis nocentis funderetur* és *capite minuatur* kifejezések csak szavakban különböznek, de a dolog lényegében egészen egyet jelentenek.

b) A magyar szerződési pont azt mondja, hogy a hűtelennek vagy vétkesnek *úgy ontassék vére, mint omlott a vezérek vére azon eskünél, melyet Almos fejedelemeinek tettek* „sanguis nocentis funderetur, sicut sanguis eorum fuit fusus in iuramento, quod fecerunt Almo duci.“ A mi arra látszik mutatni, hogy az ily esküszegők vagy vétkesek oly ünnepélyes szertartással végeztettek ki vagy rendeltettek kivégeztetni, mint a milyennel a vezérek vérszerződése s esküje ment végbe. Hasonló ünnepélyes szertartással volt összekapcsolva a székelyeknél is a hitszegők vagy vétkesek kivégeztetése, a mire utalnak a székely pontnak eme szavai: „capite . . . minuatur ante Sacrificium supremi Rabonbani.“ T. i. az ily hitszegők vagy vétkesek a főrabonbán áldozatai lettek vagyis a nem-

¹⁾ *Új Magyar Múzeum*. 1856. I. 76 és 77. l.

zeti gyűlés alkalmával a főrabonbán áldozata előtt végeztettek ki.

c) A magyar szerződési pont csak halálbüntetést mond a hűtelenre: a székely pontban ellenben nemcsak fő- hanem egyszersmind vagyonszerzés is van mondva az ily vétkesre . . . *capite et fortunis minuatur*. S így e részben e két pont egymástól eltérni látszik. De ezen eltérés csak látszólagos; mert ha nincs is a magyar pontban világosan megemlítve a jószágvesztés büntetése, de a büntetés ezen nemének eredete e pont szellemében rejlik s ebből fejlődött ki a magyar nemzet azon büntető eljárása, miszerint a kik hűtlenség vétségében marasztaltattak el, a Hárm. Törv. I. r. 13 és 14-ik czimének értelmében, fő- és egyszersmind jószágvetéssel laktak. Az alaptörvény e pontjára vonatkozólag írja Kollár: „Ceterum legem hanc fontem atque originem esse ceterarum omnium, quae contra ejusmodi crimina postea sunt latae, clarum atque perspicuum est.“¹⁾ De a székely pontra nézve egy másik nehézség merül itt fel; ugyan is e pontban a hűtelenre fő- és *vagyonvesztés* van mondva; holott a székely ember a régi törvények szerint hűtlenség s notáztatás esetében sem vesztette el jószágát vagy örökségét, hanem fiaira s maradékaira szállott, amint ezt világosan bizonyítja a Hárm. Törv. III. r. 4-ik czimének 3-ik §-sa, mely így szól: „Haereditatesque convictus et sententiatus ipse (Siculus) non amittit, sed ad haeredes fratresque derivantur.“ Ugyanazt mondja a szokásbeli törvény 30-ik czikke is.²⁾ Már most hogyan lehet a szerződési pontot e törvényekkel megegyeztetni s az e részben felmerülő eltérést megfejteni? Úgy, hogy meg kell különböztetni az ingó vagyont az ingatlan jószágtól, a keresményt az örökségtől. S itt a székely szerződési pontban nem a fekvő jószág vagy ősi birtok, hanem csak az ingó vagyon értetik, minek kifejezésére a *fortuna* szó használtatik, míg ezzel ellenkezőleg az idézett törvényben a székely ingatlan jószág vagy ősi birtok szabatosabb kifejezéssel *örökségnek* —

¹⁾ *Historiae Jurisq. Publici Reg. Ung. Aemendat. Vindobonae* 1783. vol. I. 113. l.

²⁾ *A nemes székely nemzet constitutiói*. Pest. 1818. 43. l.

haereditas-nak — mondatik. Így tehát a székely szerződési pontban nem az ingatlan jószág, hanem csak az *ingó vagyon* vesztés értetvén, e pontot ekképen kell értelmezni: a ki a főrabonbán iránt hűtelen lenne, fejével és *ingó vagyona* vesztésével lakoljon. Míg ellenben az ingatlan jószág vagy ősi birtok, mint a nemzet elsajátíthatatlan tulajdona, apáról fiúra maradt, és nótáztatás vagy megszakadás esetében sem szállt a koronára, hanem a rokonokra vagy azok nem létében a szomszédokra, amint ezt már fűlebb a második pont tárgyalásánál kimutattuk. Eszerint a két pont között az a különbség, hogy, a magyar szerződési pont szerint, a hűtelenség vétségében elmarasztalt magyar fejt és minden jószágát, ingó és ingatlan jószágát elvesztette. A székely pont szerint pedig a nótába esett székely csak fejével és *ingó vagyonával* lakolt, s *ingatlan jószága* örökösire maradt.

E pontnak itt tárgyalt értelmét, miszerint a *fortuna* szó alatt csak *ingó vagyon* értetett, igazolja a székelységnek azon büntető eljárása, miszerint a pártítás és hűtelenség vétségében elmarasztalt székely ember még későbbben is a halál vagy száműzetés büntetésén felül csak ingó vagyonának vesztésére íteltetett, ingatlan jószága pedig örökösire maradt, amint ezt bizonyítja az 1506-ban tartott *agyagfalvi* gyűlés végzése, mely a többi között ezt mondja: „Ha pedig valaki közöttünk, vagy az elsők vagy a lófték közül, vagy a tisztviselők közül, amint előbb megírok, pártítást vagy arra való gyűllést tenne, vagy cselekedni meggyőzöttetnék; akkor mindjárt mint igaz tagtól elszakasztatott, és közönséges végzésünknek rontója, ki közöttünk méltatlan, és nemzetünknek árulója, minden tisztességét és becsületét elveszeszsze . . . Mindazonáltal, ha mi öröksége leszen, az ő igaz örökösire maradjon . . . és minden ingó bingó marhája prédára, kapsira hányattassék és maga örök számkivetésre üzetessék.“¹⁾ Itt az *ingó bingó marha* kitétel felvilágosítja s igazolja az itt tárgyalt pontban előforduló *fortuna* szó azon jelentését, miszerint az alatt *ingó vagyon* értetett.

d) A magyar szerződési pontban még egy oly részlet.

¹⁾ U. o. 35 és 36. l.

vagy vétség foglaltatik, mely a székely pontban nincs megemlítve. Ugyanis a magyar pont nem egyedül a fejedelem iránti hűtelenséget, hanem egyszersmind a fejedelem és az ő vérrokonai közötti viszály terjesztését is halállal rendeli büntetett, azt mondván: *kogy ha valaki a fejedelem és az ő vérrokonai között viszályt vagy egyenlenséget támasztana, annak is vére ontassék* „et discordiam faceret inter ducem et cognatos suos, sanguis nocentis funderetur.“ Ezen részlet a székely pontból hiányzik, s e pont egyedül a főrabonbán iránti hűtelenségre vagyis e vétség büntetésére szorítkozik. De ezen eltérést annak tulajdoníthatni, hogy a hét külön nemzetiség- vagy törzsből álló magyarok legelőször csak e szerződés által egyesülvén, s így ezen egyesülésük még akkor nagyon ifjú lévén, az a közöttük kitörhető viszály vagy egyenlenség által könnyen veszélyeztetetett volna; azért szükségesnek látták ezen ifjú szövetséget mindenképen óvni és biztosítani, s az egyetértést, mint e szövetség fő feltételét s elevenítő lelkét, különösen kikötni s arra magokat kötelezni, s a viszálykodást vagyis ennek terjesztését a súlyosabb vétségek sorába iktatni s halállal büntetni, mint halállal büntették a fejedelem iránti hűtelenséget. A székelység ellenben már régóta egy főigazgató vagy főrabonbán hatósága alatt állván, s ezen főnök személyében a főpapi, fővezéri és főbírói hatalom egyesítve lévén, ezen egyesített vagy központosított kormányzati rendszer folytán egy szorosabban összetartó nemzetet képezett, és a nemzeti gyűléseknek időnkénti tartása, a főrabonbánnak azokkal összekapcsolt áldozata, s a törvényhozó és végrehajtó hatalomnak szigorú gyakorlása által az ő polgári szervezetökben a törvényes rend, kölesönös függés, és jó egyetértés teljes mértékben kifejlődött, s így nem valakik a viszálykodás ellen okodni s arra oly súlyos büntetést szabni. Ezek, valamint az itt tárgyalt pont értelmét kellőleg felvilágosítják s igazolják; úgy egyszersmind annak a magyar szerződési ponttól való eltérését is indokolják.

VI.

Az ötödik pont.

Siquis autem Rabonbanorum splendori contraiverit ignis et aqua eidem interdicatur.

A ki a rabonbánok méltósága ellen vét, számkivettessék.

Itt mindenek előtt megemlítem, hogy Szabó Károly e pontot a negyedik ponttal összekapcsolván, e kettőt egynek vette.¹⁾ De minthogy ez a krónika példányában az ötödik helyen külön pontként áll, e sorozatot én is megtartom s azt külön pontnak veszem s a szerint tárgyalom.

E pontban száműzetés van azok ellen mondva, kik a rabonbánok (nagyobb és kisebb rabonbánok) méltósága ellen vétének. S e pont tartalmát igazolja a székelyeknek régi büntető eljárása, miszerint az itt említett büntetés neme t. i. a száműzetés náluk későbbben is szokásban volt és fogamatba vétetett vagy vétetni rendeltetett azok ellen, kik a főbb tisztviselők ellen vétettek. A főlebb említett agyagfalvi gyűlés végzése a többi között azt mondja: hogy a ki a király tisztviselői ellen, u. m. az erdélyi vajda és a székely ispán ellen pártot ütne vagy arra való gyűlést hirdetne, „örök számkivételbe üzetessék és Székelyországban soha se lakhassék.“²⁾ A kik t. i. a király személye ellen vétettek vagy iránta hűtelenek lettek, azok fejk és ingóságaik vesztésével bünhődtek, mint egykor azok, kik az előbb tárgyalt pont szerint a főrabonbánnak tett esküjüket szegték meg. A kik ellenben a király főbb tisztviselői ellen vétettek s azok ellen pártot ütöttek, azok csak számkivetéssel lakoltak, mint azok, kik az itt tárgyalt pont szerint a nagyobb és kisebb rabonbánok méltósága ellen vétettek.

Itt helyen leendő reflectálni Szabó Károlynak már főlebb említett s ide vonatkozó azon állítására, miszerint hogy a *prae-ficiens* hibás kitétel alatt csak Árpádot, s utódait kelljen érteni, azt azzal is indokolja: hogy a fejedelmekhez hűtelenek

¹⁾ Új Magyar Múzeum. 1854. II. 401. l.

²⁾ Említett székely gyűjtemény. 36. l.

halállal, a rabonbánok ellen vétők pedig csak számkivetéssel lakoltak. De itt meg kell különböztetni a rabonbánokat t. i. a nagyobb és kisebb rabonbánokat (rabonbani majores és minores) a főrabonbántól (supremus Rabonbanus); mert a főrabonbánon kívül még voltak nagyobb és kisebb rabonbánok is, kik kisebb rendű tiszték voltak s a gyula és barkáz tisztviselők alatt állottak. A kik ezen tisztségek ellen vétettek, azok az itt tárgyalt pont szerint, igenis számkivetéssel bünhődtek; de a kik a főrabonbánnak tett hitőket szegték meg, azok, az előbb tárgyalt pont szerint, fejkkel és ingóságaikkal lakoltak. Hogy pedig ezen itt tárgyalt pontban nem a főrabonbán, hanem a nagyobb és kisebb rabonbánok értendők, az onnét is kitetszik, hogy főrabonbán csak egy lévén, a krónika mindig az egyes számot használja, mikor a főrabonbánról szól és többnyire hozzá teszi a *supremus* vagy *maximus* mellék nevet; ellenben a nagyobb és kisebb rabonbánok többben lévén, a krónika mindig a többes számban szól, mikor ezeket említi, amint ezt mutatja a most tárgyalt pont is, mely így szól: Siquis autem Rabonbanorum etc.

Már most nyomozzuk e pontban előforduló kifejezéseket, melyek szinte figyelmet érdemelnek. És pedig:

a) E pontban a nagyobb és kisebb rabonbánok tisztségének kifejezésére a *splendor* szó használtatik. Itt a *splendor* szóban, mely *fényt* vagy *fényességet* jelent, mythologiai jelentőség rejlik, mely a nap vagy tüztiszteletre látszik vonatkozni.¹⁾ A *splendor* szónak használása itt arra látszik mutatni, hogy az abban rejlő mythologiai jelentőség átvitetett a nagyobb és kisebb rabonbánok tisztségére is, kik szinte papi hivatalt viseltek vagy legalább a főrabonbáni áldozatok alkalmával a főrabonbánnak segédkeztek vagy szolgálatot tettek. De a pont tartalma is arra mutat, hogy a rabonbánok hivatala az áldozatokkal s isteni tisztelettel összefüggésben álló kitünő tisztség lévén, ők a nép előtt nagy tiszteletben állottak s azért a kik ellenük vétettek, számkivetéssel lakoltak. Talán azon vallásos tiszteletből, melyben a rabonbánok hivataluknál fogva a nép előtt állottak, származott és vette erede-

¹⁾ Ipolyi. Magyar Mythologia. Pest. 1554. 187. l.

tét ama kitűnő tisztelet, melyet a székely nép előjárói és főbb tisztviselői iránt, kik a rabonbánok után következtek, később is tanusított, miről így ír Oláh Miklós: „... ex his, qui sunt vetustioris familiae, ditiores ac potentiores, constituunt sibi capitaneos sive patronos, quos lingua sua főfő székely vocant. Hos obseruant, verentur, atque colunt.”¹⁾

b) E pontnak „*ignis et aqua eidem interdicitur*” szavaiban ismét mythosi jelentőség rejlik, mely a tűz- és víztiszteletre vonatkozik. Ugyanis pogány őseink, több régi írók állításai szerint, a tüzet és vizet különösen tisztelték²⁾; e két szent elemnek u. m. a tűznek és víznek használatától eltiltatni tehát annyit jelentett, mint a nemzeti cultusnak vagy isteni tiszteletnek gyakorolhatóságából kizáratni. Mivel pedig, krónikánk adatai szerint, a székelyeknél a nemzeti cultus szorosan össze volt kapcsolva és forrva a polgári intézményekkel; ezen vallási interdicitum vagy tilalom jelentése s érvénye átvitetett és kiterjesztetett a polgári életre is; s így az említett két szentesítő elemnek, u. m. a tűz és víznek használatától vagyis az ezekkel összekapcsolt nemzeti cultus gyakorolhatóságától való eltiltás maga után vonta egyszersmind a polgári életből vagy a nemzet kebeléből való kizáratást vagy száműzetést is. Hasonló jelentésű kitétel a magyar szerződési pontban is előfordul ezen szavakban: „*anathemati subiacent in perpetuum*”, melyekben szinte ily vallási interdicitum vagy tilalom eszméje van kifejezve; mivel az *anathema* szó ma is egyházi tilalmat vagy átkot jelent³⁾; de ezen vallási tilalom a magyar szerződési pontban is a polgári életre van átvive s az által a nemzet kebeléből való kizáratás vagy száműzetés van kifejezve. Azonban az *interdicitum* vagy *anathema* szónak jelentése a székely pontban jobban ki van fejezve, s az abban rejlő ősvallási elemek vagy jelenségek világosabban meg vannak érintve az *aqua et ignis* szavak által, mint a magyar pontban, a mi krónikáknak hitelét s érdekességét e részben csak neveli.

Ehez hasonló tartalmu pont a magyar szerződés pontjai

¹⁾ *Hungaria et Atila*. Vindobonae 1763. 196. l.

²⁾ *Ipolyi, Magyar Mythologia*. 187 és 200. l.

³⁾ *U. o.* 339. l.

között nincs, a mi arra mutat, hogy e pontot a székelyek régebbi törvényeikből tartották meg vagy alakították át. De van a krónikában alább egy pont, mely a nemzet ellen törő vagy vétő nagyobb és kisebb rabonbánok és harkáz tisztviselők vétségéről vagy büntetéséről szól, mely krónikánk nyomtatott példányában, a Sz. István királylyal kötött egyezmény pontjai között, töredékképen látszik állani; azonban tartalmánál fogva az előbb tárgyalt ponthoz tartozik s azzal összekapcsolható; mert miután a nagyobb és kisebb rabonbánok tisztsége vagy méltósága az előbb tárgyalt pontban a nemzet részéről minden sérelem vagy tiszteletlenség ellen biztosított: a viszonzóság s előre tekintő óvatosság hozta magával, hogy a nemzet szabadsága is viszont biztosíttassék a hatalmukkal netalán visszaelő rabonbánok és harkáz tisztviselők tulkapásai ellen. Ugyan azért e pontot, mely által a nemzet szabadsága a nagyobb és kisebb rabonbánok és harkáz tisztviselők netaláni tulkapásai ellenébe biztosíttatik, Szabó Károly is a szerződési pontok közé iktatta az ötödik sorba az előbb tárgyalt pont után, melyhez az kiegészítőül vagy pótlékkul tartozik.

E pont, melyet már fölebb is idéztünk, így szól: „*Siquis Rabonbanorum sive majorum sive minorum sive Horkaz dignitate fungentium moliretur contra Gentem, iudicio supremi subiciatur Rabonbani ex Gente Uopoleti in perpetuum electi.*” E pont tartalmában, úgy látszik, két egymástól különböző dolog van összefoglalva, u. m. a nemzet ellen törő tisztviselők merényletének büntetése, és a főrabonbánnak az Upold nemzetségéből lett örökös megválasztatása, a mi arra mutat, hogy e pont két külön álló adatból vagy töredékből van összeállítva vagy összevonva. Ugyanis a pont első része azt mondja: *hogy ha valaki a nagyobb és kisebb rabonbánok vagy harkáz tisztviselők közül a nemzet ellen törne, az a főrabonbán ítélete alá vetessék* — *iudicio supremi subiciatur Rabonbani*. A pont második része pedig azt mondja, *hogy a főrabonbán, kinek ítélete alá az ily vétkes tisztviselők vettetni rendeltetnek, az Upold nemzetségéből örökösen megválasztatott* — *ex Gente Uopoleti in perpetuum electi*. E szerint két különböző dolgot foglalván magában és két külön álló töredékből lévén össze-

állítva e pont, annak első része az előbb tárgyalt ötödik pontnak folytatása s a magyaroktól átvett ötödik törvénynek némi módosítása a nemzet szabadságának biztosítására, és mint ilyen csakugyan a szerződési pontok közé tartozik. A pont második része pedig a főrabonbánnak örökösen az Upold nemzetségéből való választásáról szólván, az a már tárgyalt negyedik pontra vonatkozik; de tulajdonképen a krónikának alább a szerződési pontok elősorolása után következő ama helyéhez tartozik, mely azt mondja: *hogy Árpád e szerződés emlékezetére Upoldot ajánlotta rabonbánnul*, és pótolja azt, a mi ezen előadásban hiányzik, hogy t. i. Upold Árpád ajánlatára főrabonbánnak csakugyan meg is választatott. Hagyjuk tehát ezt a krónika alább következő helyére, a hová az tulajdonképen tartozik, és itt tárgyaljuk csak első részét a felhozott pontnak, mely a nemzet ellen törő tisztviselők büntetéséről szól, és foglaljuk azt össze az előbb tárgyalt ponttal, mely ezzel kiegészítve így hangzik: *A ki a rabonbánnok méltósága ellen vét, számkivetessék. A ki pedig a nagyobb vagy kisebb rabonbánnok vagy harkáz tisztviselők közül a nemzet ellen törne, az a főrabonbán ítélete alá vettessék.*

Már most vessük össze e pontot a magyar szerződés ötödik pontjával, mely így szól: „ut si quis de posteris ducis Almi, et aliarum personarum principalium iuramenti statuta ipsorum infringere uoluerit, anathemati subiaceat in perpetuum.

E két pont között is van némi analogia, amennyiben mind a két pontban büntetésül számlizetés van mondva; mert hogy az „*ignis et aqua eidem interdicatur*“ és „*anathemati subiacent in perpetuum*“ mythologiai kitételek vagy vallási tilalmak egyet, számlizetést, jelentenek, azt már fölebb kimutattuk. Azonban több tekintetben eltér e két pont egymástól. És pedig:

a) A magyar pont az eskünek vagy szerződési pontoknak megszegését (si quis iuramenti statuta ipsorum infringere uoluerit), a székely pont pedig a rabonbánnok méltósága ellen elkövetett vétséget (si quis Rabonbanorum splendori contrauerit) mondja számkivetéssel büntetendőnek.

b) A székely pontban egy más büntetés is van szabva a nagyobb és kisebb rabonbánnok és harkáz tisztviselők ré-

széről a nemzet ellen intézhető törekvés vagy merénylet megtorlására, és midőn a magyar pont az eskünek vagy szerződési pontoknak megszegését csak *számkivetéssel*, akkor a székely pont a nemzet ellen intézett törekvést, *halállal* rendeli büntettetni; mert a *judico supremi subjiatur Rabonbani* kitétel halál büntetést jelent, minthogy a ki a főrabonbán ítélete alá vettettet, az ha vétkesnek találtatott, a főrabonbán áldozata előtt *ki is végeztetett*. A mi eléggé mutatja, hogy a székelyek mily féltékenyek voltak szabadságukra.

A mit ezen itt tárgyalt pont mond, azt igazolja a székely nép azon büntető szokása vagy eljárása, miszerint azok, a kik a nemzet ellen vagyis annak szabadsága ellen törtek vagy vétettek, későbbben is halállal büntetettek, s a gyűlések alkalmával és gyakran színhelyén kivégeztettek, amint ezt több írónk említik. Különösen:

a) Oláh Miklós a székelyek ezen büntető eljárásáról így ír: „Poena hac in suos delinquentes utuntur: Quum quempiam eorum contra Rempubicam, bonumque commune aliquid perpetrasset, aut contra libertatem quam ultra res omnes mortalium merito aestimant, clam moliri senserint: . . . direptis ipsius facultatibus¹⁾, domum funditus demoliuntur. Et si ejus copiam habere possunt, occidunt.“²⁾

b) Wranchich Antal a székely nemzeti gyűléseknek rajzában, melyet már a harmadik pont tárgyalásánál felhoztam, folytatólag és e tárgyra vonatkozólag így ír: „ . . . et si forte libertati eorum quid novi, quod derogaret, aliquis commentaretur, ferro etiam hunc prosequuntur, captum in comitiis palam necant.“³⁾

Hogy többet ne említsek, ezen írók előadása is bizonyítja, hogy az itt tárgyalt pontban említett büntetés a székelyeknél még azután is sokáig divatozott, az ily vétkesek felett a nemzetgyűlés biráskodott, s az azokra kimondott ítélet néha a gyűlés helyén végrehajtatott; mert ne gondolja senki, hogy a mit Wranchich fölebb említ, az talán csak a szabad-

¹⁾ Itt a *facultates* kitétel alatt értetnek az ingóságok, miket a negyedik pontban a *fortuna* szó jelent.

²⁾ *Hungaria et Atila*, 197. l.

³⁾ Kovachich. *Scriptor. Rer. Hung. Minor.* II. 109. l.

ság hevétől elragadtatott nép tulkapása s a tanácskozás rendének erőszakos megtámadása lett volna, a minek az első tekintetre látszik; hanem inkább folytatása volt az itt tárgyalt pontban említett ama régi büntető eljárásnak, miszerint kik a nemzet ellen vagy annak szabadsága ellen törtek, a főrabonban ítélete alá estek. Valamint t. i. a rabonbánok korában az ily vétkesek a főrabonban áldozatai lettek: úgy, krónikánk ezen előadásának igazolására, a nemzet ama büntető eljárása némi módosítással azután is sokáig érvényben maradt, s a népgyűlés azokra, kik a nemzet ellen vétettek s annak szabadsága ellen tettel vagy tanácsesal valamit kezdeni merészelték, későbbben is halált mondott, és ha az ily vétkesek a gyűlésen jelen voltak vagy másutt megtaláltattak, ezen ítélet rajtok végre is hajtatott.

VII.

A hatodik pont.

Si quis vero ad Sacrificium supremi Rabonbani non comparuerit, per media viscera transfiguratur.

A ki a főrabonban áldozatára meg nem jelenik, ketté vágassék vagy keresztül veretessék.

Itt a főrabonban áldozata alatt, melyre e pontban említett büntetés alatt mindenki megjelenni tartozott, nemesak a nemzeti, hanem egyszersmind a tábori gyűlés vagy hadi felkelés is értetik; mert valahányszor hadat kellett a székelységnek kül ellenség ellen inditania, indulás előtt a nemzet mindig gyűlést s a főrabonban áldozatot tartott, s ezen tanácskozás és áldozati szertartás után indult a nemzet hadba.

A felhozott pontban említett kemény szokás és szigorú büntetés megvolt s érvényesített a húnok- és régi magyaroknál is azok ellen, kik a nemzet parancsára, a vérbe mártott pallos körülhordozására, a gyűlésen vagy táborban meg nem jelentek s elmaradásukat nem tudták indokolni, amint ezt régi íróink és krónikáink egyhangulag bizonyítják. Különösen:

a) Kézai így ír a húnok és régi magyarok ezen büntető

eljárásáról: „Antequam ergo baptisati fuissent Hungari et effecti christiani, sub tali voce precones in castris ad exercitum Hungaros adunabant: vox Dei et populi Hungarici, quod die tali unusquisque armatus in tali loco precise debeat comparere. communitatis consilium preceptumque auditurus, qui cumque ergo edictum contempsisset, pretendere non valens rationem, *lex Scitica per medium cultro hujusmodi detruncebat.*“¹⁾

b) Turóczy megemlítvén a húnok és régi magyarok ezen szokását vagy törvényét, szinte így ír: „Sancitum erat, ut transgressores hujusmodi mandati, nisi rationabilem assignarent excusationem, *cultro media per viscera dividerentur.*“²⁾

c) A Budai krónika: „Quicumque ergo edictum contempsisset, non valens pretendere rationem, *cultro dividi per medium Lex Scitica sanciebat.*“³⁾

d) Bonfin: „qui non obtemperassent temere, *eodem gladio per medium caesos.*“⁴⁾

Ezen írók felhozott szavai eléggé igazolják az itt tárgyalt pont tartalmát, világosan bizonyítván, hogy e pontban említett kemény büntető eljárás szokásban volt a húnok- és régi magyaroknál is, és valamint a székelységnek, kik a főrabonban áldozatára vagyis a nemzeti gyűlésen és táborban meg nem jelentek, úgy a húnok és magyaroknál is, kik a közönség parancsára, a véres pallos körülhordozására, fel nem keltek s hadba nem mentek, pallossal keresztül verettek vagy is beleik felhasítottván, iszonyu kínzással kivégeztettek. Az itt tárgyalt pont ezen kitétele: *per media viscera transfiguratur*, és Turóczy ezen szavai: *media per viscera dividerentur* egészen egyet jelentenek.

De az itt tárgyalt pontot igazolja a székelységnek későbbi büntető eljárása is, miszerint a kik közönséges felkelés alkalmával a hadban meg nem jelentek, azután is halállal büntetettek, amint ezt bizonyítják több régi törvényeink. Különösen:

¹⁾ *Gesta Hunnorum, et Hungarorum*. Endlichernél. *Monumenta Arpadiana*. *Rev. Hung.* 89. l.

²⁾ *Chron. Hung.* I. r. 10. fej.

³⁾ *Chronicon Budense*. Budae 1838. 14. l.

⁴⁾ *Rev. Ung. Decad.* Hanoviae. 1506. 40. l.

e) Az erdélyiek hadi fölkelésére vonatkozó és Mátyás király által 1463 ban megerősített törvény (Constitutio exercituaalis) 10-ik pontja a többi között ezt mondja: „Eorum (Siculorum) vero convocatio ad insurgendum fiat vel gladio sanguine tincto, vel literis Comitis eorundem Siculorum, vel Domini Wajwodae, si is simul comes fuerit . . . et qui ad hanc non concurrat caput amittat.“¹⁾

f) Az *Approbata Constitutio* III r. 76-ik czímének 20-ik czikke a többi között ezt mondja: „mint egyebek, úgy a székely vitézlő rendek is, a végzések szerint hadi expeditiokra felülni tartoznak . . . ha a hadi szükségnek idején, mint arról a generalis Articulusban világos írás vagyon, jelen nem lennének, és méltó mentségek nem leszen, a fejedelmek auctoritásából halállal büntetessenek.“

Itt a törvénynek ezen kitétele „a fejedelem auctoritásából halállal büntetessenek“ arra mutat, hogy a nép azon joga, miszerint maga szokott volt az ily vétkesek felett bíraskodni s ítéletet mondani, későbbben több más jogokkal együtt a fejedelmekre szállott s az által ama kemény büntetés valamennyire szelidített. De különben az idézett törvényekben említett halálbüntetés, melylyel a hadban meg nem jelent székelyek azután is lakoltak, csak szelidített folytatása és némi módosítása volt azon kemény büntető eljárásnak, miszerint a kik a főrabonban áldozatára meg nem jelentek, keresztül verettek. T. i. a kereszténység behozatala s a civilisatio terjedése folytán a régi szigorú szokások s erkölcsök szelidülni kezdvén, ama kemény büntetés vagy kivégeztetés is mérsékelte és lassanként egyszerű fűvesztésre szelidített. Ezek tehát igazolják az itt tárgyalt pontot vagyis az abban említett szigorú büntető eljárást.

De itt egy másik nehézség merül fel; ugyanis az itt tárgyalt ponthoz hasonló tartalmu pont nincs a magyar szerződés pontjai között; Szabó Károly azonban azt állítja, hogy hasonló tartalmu pont a magyarok alaptörvényében is volt, de azt Névtelen jegyzőnk elhallgatta, így írván e pontra vonatkozólag: „Ez itt oly annyira helyén áll, hogy inkább a

¹⁾ Kovachich. *Scriptor. Rer. Hung. Minor.* II. köt. 386. l.

Névtelen jegyzőt vádolhatjuk, hogy azt tudhatva elhallgatta, mint a Székely krónika szerkesztőjét, hogy azt a maga fejből gondolta volna.¹⁾ S ezen állítását ekképen indokolja: „Ugyancsak a Névtelen jegyző, mint XI. századi keresztény főpap, vallásos és politikai nézeteinek rovom fel, hogy nála a székely alaptörvénynek a nemzeti áldozatra s ezzel együtt járó nemzeti közgyűlésre vonatkozó nevezetes pontja, melynek léteztét a magyar vérszerződésben is igen természetesen következtethetjük, teljesen el van hallgatva. Azon korban, midőn az ősvallás hívei még többször erős küzdelmet vívtak az ifjú kereszténységgel, midőn még Sz. Lászlónak is törvényt kellett hozni a pogány szertartások ellen, midőn másfelől a nemzeti ügyek vezetése csak kevés választottakra lévén szorítva, az összes nemzet szavát közgyűléseiben, mint az Árpád vezérek korában, többé nem emelhetette, a főpap e pontról hallgatását teljesen indokoltnak láthatjuk.“²⁾ Ezen indoklást több újabb íróink elfogadják, s a felhozott nézetet osztják.

Azonban én krónikánk ezen előadását Névtelen jegyzőnk eljárásával megegyeztetetónék tartom a nélkül, hogy az ő hitelét e pontra vonatkozólag kérdésbe kelljen hozni; mert nézetem szerint a székely alapszerződés hat, a magyar pedig öt pontból állott, s abból Névtelen jegyzőnk egyet sem hallgatott el. Ugyanis e kérdéses pont nem tartozott szorosan sem a szerződés kitűzött czéljához, sem az arra vonatkozó előadás tartalmához; mivel e szerződésnek az volt a kitűzött czélja, hogy a hét külön nemzetség- vagy törzsre osztott és külön törzsfőnökök alatt álló nemzet magának egy közös főt vagy fejedelmet válaezszon s annak mind a hét nemzetségre kiterjedő hatósága alatt szorosabban egyesüljön, és mind az öt pont, melyek egymással szoros kapcsolatban vannak s egymásból folynak, ezen egyesülésre s annak feltételeire vonatkozik. A hatodik pont pedig nemesak semmi összefüggésben sincs ezen egyesüléssel s annak feltételeivel, hanem azoktól eltérőleg a magyarok régi hadi és polgári szerkezetére s azzal járó kötelezettségeikre vonatkozik; ezeket pedig, mik

¹⁾ *Új Magyar Múzeum.* 1854. II. 403. l.

²⁾ U. o. 402. l.

az egyesülés feltételeivel úgy sem ellenkeztek, sőt a külön nemzetségek fejeit s az egyesült nemzet minden tagját közösen illették és kötelezték, a szerződő felek e szerződés által nem változtatták meg vagy nem szervezték újra, hanem hagyták régi érvényökben, amint azelőtt szokásban voltak, és ha talán ezekben valami változtatást vagy módosítást tettek volna, azt nem az *atellközi*, hanem későbbben a *puszta-szeri* gyűlésben eszközlik vala, hol magokat és az országot újra szervezték; de úgy látszik, hogy ezeket itt sem érintették, mert említett írónk előadásai szerint a hatodik pontban érintett hadi és polgári szerkezet s abból folyó büntető eljárás a magyaroknál Geiza fejedelem koráig divatozott. A magyarok tehát a hatodik pontban említett hadi és polgári szerkezetet s azzal járó kötelezettségeket, mik a szerződő feleket úgyis egyaránt illették és kötelezték s az egyesülés czélját nem gátolták, e szerződés alkalmával érintetlenül hagyták s arról külön pontot vagy törvényt nem alkottak. A székelyek ellenben ősi szokásaikhoz- és törvényeikhez erősen ragaszkodván s a magyaroktól átvett törvényeket is azokhoz alakítván, e törvényt, mely az ő régi hadi és polgári szerkezetüket s azzal járó kötelezettségeiket magában foglalta s az ő fennmaradásukat biztosította, továbbra is megtartották, s e szerződés alkalmával a magyaroktól átvett törvények sorába iktatták s újra sanctionálták.

Igaz ugyan, hogy krónikánk a szerződés előzményében is hat törvényt vagy hat *kő-vért* említ, melyeket a székely követség Árpádtól átvett; de krónikánk ezen szavait is úgy lehet értelmezni, hogy a székelyek az Árpádtól átvett törvényeket a magokéhoz alakítván, azokat a magokéból egy ponttal vagy czikkel megtoldották, s így a főrabonban e szerződés alkalmával nem az Árpádtól átvett öt, hanem a székelyekével megtoldott hat pontot vagy törvényt olvasta fel és szentesítette áldozatával. Ez az oka annak, hogy Névtelen jegyzőnk a magyar alapszerződésnek öt, krónikánk pedig a székely szerződésnek hat pontját hozza fel.

De nem is lehet Névtelen jegyzőnket e részben elfogultságról vádolni s a kérdéses pont elballgatását az ő vallásos és politikai nézeteinek tulajdonítani; mert ő főpap léteire is

elég híven és élénken adja elő a vérszerződés pogány szer-tartásait; és habár néhol keresztény fogalmakat vegyít is előadásába, de azért híven megérinti azokat is, mik a pogány vallás- és szertartásokra vonatkoznak. Az igaz, hogy krónikánk élénkebb és vallásosabb színben rajzolja és tünteti elő a pogány vallás szokásai- és szertartásait, mint Névtelen jegyzőnk, a mi mindenestre annak hitelét s érdekét neveli; de ez nem Névtelen jegyzőnk vallásos elfogultságának vagy nézeteinek, hanem inkább annak tulajdonítandó, hogy krónikánk adatai oly kútforrásokból vannak merítve, melyek az ősvallás emlékeit hívebben fentartották és élénkebben előtűntették, mint ama források, melyekből Névtelen jegyzőnk merítette előadásait. Hogy tehát krónikánk e pontot illetőleg eltér Névtelen jegyzőnkötől, ezen eltérés valaminthet krónikánk úgy Névtelen jegyzőnk hitelét sem csökkenti.

VIII.

A vérszerződés.

Miután a krónika a szerződési pontokat vagy törvényeket elősorolta volna, a vérszerződést, melylyel azok szentesítettek, ezen szavakkal említi meg: „Quibus perfectis, et adplicatis, calici impositis Rabonbani, profusisque caeteri lacrimis quasi sanguineis, potum prae gaudio celebrantes sumpsere.“

E pontot így lehet magyarra fordítani: mely törvények felolvasatván s a nemzethez alkalmaztatván a rabonban kelyhébe tétettek s a többiek e kehelybe véresüppeket eresztvén, ezen áldozati italból részestültek.

E pont bővebb felvilágosítására a következőket kell még megjegyezni:

a) Szabó Károly, amint főlebb is érintém, e pont értelmezését illetőleg úgy vélekedik, hogy itt az *adplicatis* helyett *adplacitis* olvasandó, a mi szerinte annyit jelentene, hogy a székelyek a magyarok törvényeit örömmel fogadták vagyis *applacidáltak*. De miután krónikánk főlebb is azt mondja, hogy a főrabonban a magyarok törvényeit saját nemzetéhez

alkalmaztatta — *adplicuit genti suae* —; és miután, mint fölebb is láttuk, a magyarok törvényei csakugyan a székelyek szokásai- s institutióihoz módosítottak: itt megtartandó az *adplicatis* kitétel, mely a krónika előbbi pontjainak értelmével megegyezőleg azt jelenti, hogy ama törvények a székely nemzethez alkalmaztattak.

b) A krónika nyomtatott példányában a *calici* Rabonbani helyett hibásan áll *aulici* Rabonbani, melyet Szabó Károly *aulae* Rabonbani-nak olvas, értvén alatta a főrabonbán udvarát, melybe szerinte a vérszerződéssel szentesített törvények helyeztetek.¹⁾ De a krónikának néhai nagyajtai Kovács István birtokában volt példányában *aulici* helyett *calici* áll, a mire engemet a boldogult Kovács István még 1860. április 30-ikán írt levelében figyelmeztetett. Azon példányban is, melyből Szigethi Gyula Mihály székelyudvarhelyi tanár a krónikát kivonatban szabadon, de több helyen hibásan fordította, az *aulici* helyett *calici* állott; mert e pontot így fordította: „Elolvastatván ezen törvények a követek előtt s a Rabonbán *pohara felibe tételvén* a többi nép öröm könyeket hullatva, ittak a pohárban lévő vérből, ez lévén az áldozattétel.”²⁾ S így a hibás *aulici*, vagy Szabó Károly szerint *aulae* Rabonbani, kitétel helyett *calix* vagy *calici* olvasandó, mely javított kitétel a szöveg értelmével is tökéletesen egyezik, míg az *aulici* vagy *aulae* szónak nincs a szövegben helyes értelme. Ezek szerint ama törvények nem a *főrabonbán udvarába helyeztetek*, hanem a *főrabonbán poharába* vagy *kelyhébe tétettek*. Krónikánk alább a Sz. István királylyal kötött egyezményre vonatkozólag szinte azt mondja, hogy a főrabonbán áldozatot tartván, ez egyezményt vagyis a királynak ez egyezmény érdemében kelt és márványköre vésett válaszát felmutatván, *a kehely fölébe helyeztette* „... reversis legatis more profano celebrato Sacrificio Rabonban supremus exhibuit in arce Responsum Generosi Regis exsculptum in marmore. elevatumque *calici superimposuit*.” A törvények tehát vagyis a kötéblák, melyekre a törvények vésvé voltak

¹⁾ *Uj Magyar Museum*, 1854. II. 400. l.

²⁾ *Felső Magyarországi Minerva*. Kassán 1836. IV. köt. 166. l.

a kehelybe tétettek, s ez volt a szentesítésnek egyik cselekvénye.

c) A pont ezen szavait: „*profusisque caeteri prae gaudio lacrimis quasi sanguineis, potum celebrantes sumpsere*” Ipolyi úgy értelmezi, hogy a szerződő felek vérüket, mint könyecseppeket, eresztették az áldozati italba.¹⁾ A mit még bővebben úgy lehetne magyarázni: hogy a törvények felolvasásakor a szerződő felek vagyis a székelyek az örömtől elragadtatva, örömlükben könyeket hullattak s úgy csorgott az örömköny szemekből, mint a vér megnyitott ereikből. A krónika, mely úgyis röviden és töredékesen van összeállítva itt e rövid pontban a vérszerződésnek több elemeit vagy részleteit látszik egyszerre kifejezni. Ugyanis a „*profusisque caeteri prae gaudio lacrimis*” szavak jelentik az örömet, melylyel a székelyek a magyarokat és az ő törvényeiket fogadták. A *quasi sanguineis* kitétel jelenti a vért, melyet ereikből csepegtettek. A „*potum celebrantes sumpsere*” szavak jelentik a vérrel elegyített áldozati italt, melyben a szerződő felek részeseültek. Így értelmezi a pont ezen szavait Szigethi Gyula Mihály is, mert azokat így fordítja: „a többiek *örömkönyeket* hullatva, ittak a pohárban lévő *vérből*.”

A krónika ezen pontjának itt magyarázott értelmét és jelentését igazolja és felvilágosítja Névtelen jegyzőnknek a magyar vérszerződésre vonatkozó előadása, hol a többi között így ír: „*Tunc supradicti viri pro Almo duce, more paganismo fuis propriis sanguinibus in unum vas ratum fecerunt iuramentum.*” Névtelen jegyzőnk ezen előadása és krónikánk itten tárgyalt pontja csak kitételekben és némi részletekben tér el egymástól, de a dolog lényegében tökéletesen egyezik. Ugyanis Névtelen jegyzőnk ezen előadása szerint a fejedelmi személyek *vérökkel* — *fuis propriis sanguinibus* — erősítették meg az esküt. Krónikánk pontja szerint pedig a szerződő felek a felolvasott törvények szentesítésére *vérüket eresztették*, mint könyecseppeket — *profusisque caeteri lacrimis quasi sanguineis*. Névtelen jegyzőnk egy *edényt* — *unum vas* — említ, melybe a fejedelmi személyek vérüket

¹⁾ *Magyar Mythologia*, 582 l.

eresztették. Krónikánk pontja pedig *egy áldozó poharat vagy kelyhet — calicem —* említi, melybe a szerződő székelyek valamint a törvényeket tették, úgy vérüket is csepegtették.

De valamint krónikánk ezen pontját igazolja Névtelen jegyzőnk előadása: úgy viszont ennek előadását némileg kiegészíti krónikánk pontja. Ugyanis Névtelen jegyzőnk világosan nem említi, hogy a fejedelmi személyek vérüket *valami itallal vegyítették és megitták volna*; hanem csak annyit mond, hogy vérüket egy edénybe eresztvén, megerősítették az esküt — *ratum fecerunt iuramentum*. Krónikánk pontja ellenben világosan mondja, hogy a szerződő székelyek vérüket a kehelybe csepegtetvén, *áldomást ittak* — *potum celebrantes sumpserunt*. A mi arra mutat, hogy a szerződő székelyek vérüket valami itallal elegyítették s ezen italból mindnyájan részestültek.

Krónikánk ezen pontját igazolják Herodot és több régi írók, kik a scythákról és más rokon népekről világosan írják, hogy midőn frigyot kötöttek, vagy egymással szerződtek, egy kehelybe vagy más edénybe megnyitott ereikből vért eresztettek, s azt borral vagy más nemű itallal összekevervén, abból részestültek; de ezen írónak ide vonatkozó előadásai tudásaink előtt ismeretesebbek, hogy sem szükség volna azokat itt idézni.

IX.

A szerződés után következő s azzal összefüggő részletek.

Miután krónikánk a vérszerződést, mely által a felolvasott törvények szentesítették, megemlítette volna, az azután következő s azzal összefüggő előadását így folytatja: „*In ejus memoriam Legum a Siculis Gentibus transacceptarum (helyesebben per Siculas Gentes transacceptarum) Árpád ex Tribu sua Genti Siculorum offert pro Rabonbano Uopoletum duobus filiis ornatum Uopour et Uogron, quibus gestis ascendit Terram Munkács, celebratoque Sacrificio renovatis Legibus, intrat Terram Pannon.*“

Itt a krónika csak annyit mond, hogy Árpád a székely nemzetnek rabonbánuul Upoldot ajánlotta; de azt nem említi, hogy a székelység Upoldot rabonbánuul csakugyan meg is választotta. Pedig Upold főrabonbánuul nemcsak megválasztott, hanem egyszersmind a főrabonbáni méltóság örökösen az ő nemzetségére is ruháztatott, amint ezt főlebb kimutattuk, s így nem szenved kétséget, hogy a székelyek ekkor, Árpád ajánlata folytán, Upoldot főrabonbánuul megválasztották, habár a választást a krónika nem említi is, és nézetünk szerint épen ide tartozik krónikánk már főlebb említett azon töredéke, miszerint a főrabonbáni az Upold nemzetségéből választott; mert, mint a krónika előadásából alaposan következtethetni, a vérszerződés alkalmával vagy azután nem sokára elhatározott, hogy a főrabonbáni örökösen az Upold nemzetségéből választassék.

De a krónika felhozott pontjában az nehézség merül fel, hogy az Upoldot Árpád *törzséből* vagy *nemzetségéből* valónak mondja — *Árpád ex Tribu sua offert pro Rabonbano Uopoletum*. Pedig Upold krónikánk előadása szerint, Zandirhám főrabonbáni fia volt. Ezen nehézséget úgy véli Szabó Károly megfejtetni: hogy Upold anyjának eredete a krónika szerkesztői előtt fekvő forrásokban Magorra (Magyarra) vitetvén, ezek a magyar krónikák ősmundai hagyománya után, mely Attila és Árpád egyik őseitől szintén Magort említi, Upoldot anyja után könnyen Árpád törzsébe igtathatták.¹⁾

Azonban sokkal egyszerűbben lehet magának a krónikának alább olvasható előadásából megfejtetni, hogy miért van itt Upold az Árpád törzsébe igtatva? Ugyanis a krónika alább azt mondja, hogy Zandirhám, Upold atyja, férfi ágon Attila fiától Irnáktól származik — *descendit viriliter ex filio Attilae Irnak*. Árpád, a krónikákban feljegyzett genealogiák szerint, szinte Attilától származik, sőt Névtelen jegyzőnk előadása szerint, maga Árpád is Magyarország elfoglalásakor ezen Attilától való származásra hivatkozott s erre alapította ez ország birtokához formált jogát.²⁾ S így Árpád és Upold

¹⁾ Új Magyar Múzeum, 1854. II. 401. l.

²⁾ De Gestis Hungaror., 14-ik fej.

egy nemzetségből t. i. Attila nemzetségéből származván, meg van fejtve a kérdés, hogy miért mondja a krónika Upoldot *Árpád törzséből* vagy *nemzetségéből valónak*.

Az itt felhozott pontnak azon állítását — miszerint Árpád ezen vérszerződés után fölment Munkács földére, és áldozatot tartván s a törvényeket megújítván bement Pannoniába — igen szépen igazolja Névtelen jegyzőnk előadása, ki szinte Munkács felé vezetvén be a magyarokat, ide vonatkozólag így ír: „Tunc dux Almus et sui castrum Hung subintrantes, diis immortalibus magnas victimas fecerunt, et conuiuia per quatuor dies celebrauerunt. Quarto autem die inito consilio et accepto iuramento omnium suorum, dux Almus ipso vivente, filium suum Arpadium ducem ac preceptorem constituit.“ Mily szépen egyezik itt a krónika Névtelen jegyzőnkkel ugyanis a krónika azt mondja: *celebrato Sacrificio*, Névtelen jegyzőnk pedig: *diis immortalibus magnas victimas fecerunt*. A krónika továbbá azt mondja: *renovatis legibus*, Névtelen jegyzőnk pedig: *inito consilio et accepto iuramento omnium suorum*.¹⁾ Ezek csak kifejezésekben térnek el, de a dolog lényegében egészen egyet jelentenek. Csak az a lényeges eltérés e pontban krónikánk és Névtelen jegyzőnk között, hogy krónikánk szerint Árpád már ekkor fővezér vagy fejedelem volt; Névtelen jegyzőnk szerint pedig csak Ung várában tette Álmos őt fővezérré.

Ezzel bevégzem ezen alapszerződés tárgyalását, melyből kitünik, hogy e szerződés pontjai s krónikánknak azokra vonatkozó adatai szellemben s a dolog lényegében mily szépen egyeznek a magyar szerződés pontjaival, s emellett mily érdekesen különböznek kifejezésekben, és egyes részletekben, és hogy ezen részletes eltérések mily alaposan indokolhatók a székelyek régi szokásai- s institutióiból, melyekhez ama szerződési pontok alakítottak. De ezen eltérések azt is világosan mutatják, hogy egészen más kútforrásokból vannak a székely alapszerződés pontjai s krónikánk adatai merítve, mint Névtelen jegyzőnknek a magyar szerződésre vonatkozó

¹⁾ Endlicher kiadásában ezen passus: *et accepto iuramento omnium suorum* hiányzik; de a többi kiadásokban benne van.

előadása. Ezen szerződés pontjainak felvilágosítására és igazolására ugyan későbbi törvényekre, és későbbben élt írók előadásaira is hivatkoztam; de mivel a székelyek ősi szokásaik- s institutióikhoz erősen ragaszkodván, azokat későbbben is sokáig fentartották, a mint ezt a *Székely szokások és régiségeiről* irt értekezésemben megmutattam¹⁾: innét ezen későbbi korról szóló történelmi adatok is e részben alapos bizonyítékokul szolgálhatnak; mert azokban is a régi szokások s institutiók nyomai mutatkoznak, s a későbbi írók nyilatkozatai is a régi hagyományokra vonatkoznak.

¹⁾ *Új Magyar Muzéum*. 1859. I. 67—69. l.